

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
STARPTAUTISKO UN EIROPAS TIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

**GLOBĀLĀ VIDES PAKTA 1.PANTS –
TIESĪBAS UZ TĪRU VIDI
KĀ STARPTAUTISKO CILVĒKTIESĪBU NORMA**

BAKALaura DARBS

Autore: **Samanta Čerikova**
Studenta apliecības Nr.: sc17017
Darba vadītājs: doc. Edmunds Broks

RĪGA 2020

ANOTĀCIJA

Pēdējo gadu laikā cilvēku uzmanība tiek vērsta uz vides degradāciju un tās ietekmi uz cilvēku. Tādējādi tiek aktualizēts jautājums par pasākumu veikšanu, kas ne tikai nodrošinātu vidi, kas atbilst minimālajiem cilvēka cieņas apstākļiem, bet arī veicinātu tās aizsardzību. Bakalaura darbā tiek vērtēts 2017.gadā izstrādātā Globālā vides pakta projekta 1.pants, kura ietvaros indivīdiem tiek paredzētas tiesības uz tīru vidi. Tiek analizēts tiesību uz tīru vidi saturs un pašreizējais statuss starptautiskā līmenī, kas tiek veikts ar mērķi konstatēt šo tiesību iespējamo saikni ar citām cilvēktiesībām, tādējādi pētot, vai šīs tiesības var kļūt par starptautisku cilvēktiesību normu.

Atslēgas vārdi: tīra vide, starptautiskās cilvēktiesības, tiesības uz tīru vidi, vides aizsardzība, vides tiesības.

ANNOTATION

In recent years, attention has been focused on environmental degradation and its impact on humans. This further raises the issue of taking measures that would not only ensure an environment that meets the minimum conditions of human dignity, but also promote its preservation. The bachelor's thesis evaluates Article 1 of the draft of Global Environment Pact developed in 2017, within the framework of which individuals have the right to ecologically sound environment. The content and current status of the right to ecologically sound environment are analyzed at an international level in order to establish the possible link between these and other human rights, thus examining whether this right can become an international human right norm.

Keywords: ecologically sound environment, international human rights, right to a ecologically sound environment, environmental protection, environmental law.

SATURA RĀDĪTĀJS

Darbā izmantoto saīsinājumu un apzīmējumu saraksts	5
Ievads.....	6
1.Globālā vides pakta 1.panta vispārēja analīze	9
1.1.Pakta vispārīgs apraksts.....	9
1.2. Tiesības uz “tīru vidi” tvērums.....	11
2. Valstu pastāvošā nostāja par koncepta izmantošanu	14
2.1. Pastāvošie normatīvie regulējumi.....	14
2.1.1. Starptautiskie un Eiropas valstu normatīvie akti	14
2.1.2. Atsevišķu valstu konstitūcijās un normatīvajos aktos ietvertais saturs	15
2.2. Pastāvošā regulējuma salīdzinājums ar atsevišķu valstu faktisko rīcību.....	17
3. Tiesību uz tīru vidi korelācija ar citām cilvēktiesību normām	22
3.1. Starptautiskā un Eiropas tiesu prakse	23
3.2. Iespējams paražas raksturs.....	28
3.3. Noteiktā principa ieviešanas problemātika.....	30
Kopsavilkums	32
Literatūras saraksts	34

DARBĀ IZMANTOTO SAĪSINĀJUMU UN APZĪMĒJUMU SARAKSTS

GVP	Globālais Vides pakts
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
ECT	Eiropas Cilvēktiesību tiesa
ECK	Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija
NVO	Nevalstiska organizācija
ES	Eiropas Savienība

IEVADS

Paredzams, ka ar klimata izmaiņām saistītie riski¹ ietekmēs tādus faktorus kā veselība, iztika, pieeja pārtikai un ūdens apgādei, kā arī ekonomisko izaugsmi, ja globālās sasilšanas līmenis palielināsies par 1,5 ° C vai vēl par 2 ° C.² Tāpat arī Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) Cilvēktiesību komiteja īpašā ziņojuma ietvaros norāda, ka, pirmkārt, cilvēki saskaras ar visnopietnākajām vides problēmām cilvēces vēsturē. Otrkārt, šo vides problēmu kumulatīvā ietekme veicina cilvēktiesību pārkāpumus visā pasaulē.³

ANO Cilvēktiesību eksperts aicināja valstis atzīt tiesības uz veselīgu vidi, lai cīnītos pret klimata pārmaiņām, bioloģiskās daudzveidības samazināšanos un piesārņojumu.⁴ ANO brīdina, ka gaisa un ūdens piesārņojums var izraisīt miljoniem priekšlaicīgas nāves gadījumu, ja savlaicīgi netiks veikti pasākumi, kas ierobežotu šo faktoru ietekmi uz cilvēkiem.⁵ Kā piemēru akcentējot, no ANO ikgadējā ziņojuma datiem par emisijām tiek iegūta norāde, ka valstis nedara pietiekami daudz, lai sasniegtu izvirzītos emisiju rādītājus, lai samazinātu klimata pārmaiņu iespējamus riskus.⁶

Tādi cilvēktiesību pamatteksti, kā Vispārējā cilvēktiesību deklarācija,⁷ Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām,⁸ kā arī par sociālajām un kultūras tiesībām,⁹ neregulē vides jautājumus. Iemesls ir sekojošs - ANO Ģenerālā asambleja tos pieņēma attiecīgi

¹2018.gada oktobrī tika publicēts Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes īpašais ziņojums par globālās sasilšanas ietekmi un temperatūras palielināšanos par 1.5°C pirmsindustriālā līmeņa. Skat., Masson-Delmotte, V., Zhai P., Pörtner H.-O., Roberts D., Skea J., Shukla P.R., Pirani A., Moufouma-Okia W., Péan C., Pidcock R., Connors S., Matthews J.B.R., Chen Y., Zhou X., Gomis M.I., Lonnoy E., Maycock T., Tignor M., and Waterfield T. IPCC, Summary for Policymakers. Geneva, Switzerland, 2018, p. 9. Pieejams: https://ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/05/SR15_SPM_version_report_HR.pdf [aplūkots 13.03.2020.]

² Ibid.

³ Skat., Human Rights Council. Summary report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment. 2020, p. 17. Pieejams: https://ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Environment/SREnvironment/A_HRC_43_54.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 [aplūkots 05.03.2020.]

⁴ UN Human rights Office of the High Commissioner. Environmental hazards kill 8 million a year: UN expert urges global recognition of the human right to a healthy environment. Pieejams: <https://ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23782&LangID=E> [aplūkots 15.04.2020.]

⁵ U.N. warns of millions of premature deaths by 2050 due to environmental damage. Pieejams: <https://reuters.com/article/us-global-environment-pollution/un-warns-of-millions-of-premature-deaths-by-2050-due-to-environmental-damage-idUSKCN1QU2WD> [aplūkots 05.05.2020.]

⁶ Climate change: Emissions gap report shows countries are not cutting emissions quickly enough. Pieejams: <https://www.bbc.co.uk/newsround/50556433> [aplūkots 03.05.2020.]

⁷ Vispārējā Cilvēktiesību deklarācija. Pieņemta Parīzē 10.12.1948. [25.03.2020. red.]

⁸ Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Pieņemts Ņujorkā 16.12.1966. [28.03.2020. red.]

⁹ Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Pieņemts Ņujorkā 16.12.1966. [28.03.2020. red.]

1948. un 1966. gadā, pirms sākās mūsdienu vides kustība.¹⁰ Turklāt, attiecīgajā laika posmā sabiedrības izpratne par vides degradācijas apmēru un iespējamajām nelabvēlīgajām sekām nebija pietiekami attīstīta.¹¹ Kaut arī globāli tika apzināta saikne starp cilvēktiesībām un vides pasliktināšanos, tomēr no juridiskā viedokļa tā netika atzīta.¹² Tāpēc, ņemot vērā, tīra gaisa, pārtikas un ūdens, kā arī droša klimata nozīmi gan pašreizējās, gan nākamās paaudzes spējā dzīvot veselīgu un piepildītu dzīvi, tiesības uz tīru un ilgtspējīgu vidi vispārēja atzīšana būtu jāuzskata kā būtisks solis uz priekšu cilvēces meklējumos pēc gaišākas nākotnes.¹³

Lai ierobežotu cilvēktiesību pārkāpumus un veicinātu vides aizsardzību, 2017.gada 23.jūnijā trīsdesmit komisijas locekļu sastāvā¹⁴ tika izstrādāts Globālā vides pakta¹⁵ (turpmāk – GVP) projekts kā iniciatīva, lai ANO ietvaros noslēgtu juridiski saistošu starptautisku līgumu.¹⁶ GVP projekts attiecas uz vides aizsardzību¹⁷ un tiecas izveidot uz vidi orientētu cilvēktiesību līgumu.¹⁸ Tā pirmais pants iepazīstina ar tiesībām uz tīru vidi,¹⁹ kas pirmo reizi tiktu atzītas starptautiskā līgumā.²⁰ Tā projekta mērķis ir risināt šo situāciju un veicināt ekoloģiski drošu vidi cilvēka attīstības labā,²¹ padarot indivīdu par galveno labuma guvēju.²² Tiek apgalvots, ka šo tiesību iekļaušana globāli saistošā līgumā varētu sniegt pozitīvu ieguldījumu vides aizsardzībā, taču vides un cilvēktiesību saikne prasa kritiskāku analīzi.²³

¹⁰Knox J. H. "The Global Pact for the Environment: At the crossroads of human rights and the environment." *Review of European, Comparative & International Environmental Law* 28.1, b.v., 2019, p.41.

¹¹ Boyd D. R. The constitutional right to a healthy environment. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 54(4), 2012, p. 3.

¹² Soveroski M. Environment Rights versus Environmental Wrongs: Forum over Substance? *Review of European Community & International Environmental Law*, 16(3), 2007, p. 262.

¹³ Skat., Aguila Y., & Viñuales J. E. *A Global Pact for the Environment - Legal Foundations*. University of Cambridge, 2019, p. 36.

¹⁴ Skat., The International Union for Conservation of Nature. *Global Pact for the Environment – June 2017*. Pieejams:<https://iucn.org/commissions/world-commission-environmental-law/events-wcel/past-events/global-pact-environment-june-2017> [aplūkots 06.03.2020.]

¹⁵ Termins "pakts" viennozīmīgi attiecas uz saistošu līgumu. Aguila Y., & Viñuales J. E., supra 13, p.7.

¹⁶The International Union for Conservation of Nature. *Global Pact for the Environment*. Pieejams: <https://iucn.org/commissions/world-commission-environmental-law/wcel-resources/global-pact-environment> [aplūkots 06.03.2020.]

¹⁷ Biniaz S. 10 Questions to Ask About the Proposed "Global Pact for the Environment", 2017, p. 4.

¹⁸ Ibid. p. 2.

¹⁹ Preliminary draft of the group of experts. *Draft global pact for the environment*. Pieejams: <https://globalpactenvironment.org/uploads/EN.pdf> [aplūkots 05.03.2020.]

²⁰ Knox, J. H., supra 10, p.41.

²¹ Kotzé, L. J., French, D. A critique of the Global Pact for the environment: a stillborn initiative or the foundation for Lex Anthropocenae? *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 18(6), 2018, p.811-838.

²² Symonides J. The Human Right to a Clean, Balanced and Protected Environment. *International Journal of Legal Information*, 20(1), 1992, p. 28.

²³ Lewis B. Environmental rights or a right to the environment: Exploring the nexus between human rights and environmental protection. *Macquarie J. Int'l & Comp. Env'tl. L.*, 8, 2012, p. 36 - 37.

Pētot GVP pirmā panta saturu un kontekstu starptautiskajā juridiskajā literatūrā, autore izvirza sekojošu darba mērķi – vai, un kādā mērā, tiesības uz tīru vidi varētu atzīt kā starptautisku cilvēktiesību normu. Autore izvirza šādus darba uzdevumus, lai sasniegtu darba mērķi - pirmkārt, kāds ir tiesību uz tīru vidi saturs un ko mainītu juridiski saistoša pienākuma atzīšana, otrkārt, kāds ir tiesību uz tīru vidi statuss starptautiskā un dažādu valstu līmenī, treškārt, vai un kāda ir korelācija starp tiesībām uz tīru vidi un citām cilvēktiesību normām. Tāpat darba ietvaros tiks iegūts vispārīgs novērtējums, kurā radīsies izpratne par tiesību uz tīru vidi ietekmi uz pārējām cilvēktiesībām.

Darba autore piedāvā apskatīt esošos starptautiskos cilvēktiesību līgumus, dažādus starptautiskus dokumentus, vērtēt un salīdzināt atsevišķu valstu praksi, kas palīdzētu sniegt ieskatu jau pastāvošajā valstu praksē, saistībā ar tiesībām uz tīru vidi, tādējādi, gūstot priekšstatu par to, vai būtu iespējams paredzēt šādas paražas iedibināšanu vai arī tām varētu piemist paražas raksturs.

Darbā tiks izmantotas šādas pētīšanas metodes:

1. analītiskā – pētot tiesību uz tīru vidi statusu tiesību regulējumos un dokumentos, kā starptautiskos, tā reģionālos regulējumos un tiesu nolēmumos;
2. vēsturiskā – analizējot tiesību uz tīru vidi attīstību laika gaitā;
3. salīdzinošā – izvērtējot dažādus tiesiskos regulējumus un valstu praksi;
4. deduktīvā – izmantojot tiesu praksē paustās atziņas, kā arī dažādu ekspertu viedokļus, nonāktu pie secinājumiem par iespējamību atzīt šīs tiesības kā starptautisku cilvēktiesību normu.

Darba pirmajā nodaļā tiks vispārēji aprakstīts GVP un tā priekšvēsture, kā arī pirmajā pantā ietvertu jēdzienu skaidrojums, lai veidotos izpratne par to, kāpēc GVP mērķis ir nostiprināt šo tiesību starptautiskā līmenī, kā arī jēdziena saturu. Otrajā nodaļā tiks pētīta atsevišķu valstu pastāvošā nostāja par šīm tiesībām, kā ietvaros tiks apskatīti atsevišķi pastāvošie starptautiskie un reģionālie normatīvie regulējumi, kā arī veikts to salīdzinājums ar atsevišķu valstu faktisko rīcību. Savukārt, trešajā nodaļā tiks noskaidrots, kāda ir koncepta korelācija ar citām cilvēktiesību normām, vai šīm tiesībām piemīt paražas raksturs un kāda būtu tiesību ieviešanas problemātika.

1. GLOBĀLĀ VIDES PAKTA 1.PANTA VISPĀRĒJA ANALĪZE

1.1. Pakta vispārīgs apraksts

GVP tiek paredzēts kā "trešās paaudzes tiesības", kuras tiktu pievienotas jau 1966. gada izveidotajiem ANO paktiem par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām un par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām.²⁴ Pakts sastāv no preambulas un 20 principiem, to papildina 6 panti par nobeiguma klauzulu.²⁵ Tā pamatā ir divi galvenie un savstarpēji atkarīgie principi, tiesības uz sakārtotu vidi un pienākums rūpēties par apkārtējo vidi.²⁶ Tas ietver, no vienas puses, būtiskus principus (pienākumu novērst un labot kaitējumu videi,²⁷ piesardzības principu, ilgtspējīgas attīstības mērķu integrēšanas principu valdības politikā) un, no otras puses, daži procesuālie principi (tiesības uz informāciju, sabiedrības līdzdalība lēmumu pieņemšanā vides jomā).²⁸

Visbeidzot, ekspertu ierosinātais teksts paredz arī tā kontroles mehānismus, kas nodrošinātu GVP efektivitāti. Viens no šiem mehānismiem, ko autore gribētu izcelt, ir komiteja, kas veidos forumu pieredzes apmaiņai starp valstīm un noderīgu ieteikumu formulēšanai visiem, ņemot vērā valstu labāko praksi.²⁹ Šādas komitejas izveide noteikti būtu virzītājs tam, lai tiktu veicināta valstu un dažādu nevalstisko organizāciju (turpmāk – NVO) dalībnieku apvienošana, kas rezultātā sekmētu sadarbību,³⁰ tādējādi valstis un citi dalībnieki varētu dalīties savā pieredzē, pat iedvesmot citus dalībniekus veicināt cilvēktiesību un vides aizsardzību.

GVP kļūtu par pirmo starptautisko līgumu, kas apvienotu galvenos juridiskos principus vienā tekstā,³¹ tas šiem principiem piešķirtu juridiski saistošu raksturu. Pakts ir saņēmis pretrunīgas atsauksmes no juridiskajiem ekspertiem.³² Tomēr, analizējot pieejamo informāciju, kopumā tas ir ieguvis savlaicīgu atbalstu no daudzām valstīm, kā arī no NVO, akadēmiskajām

²⁴ Aguila Y., & Viñuales J. E., supra 13, p. 36.

²⁵ Draft global pact for the environment, supra 18.

²⁶ Global pact for the Environment – content. Pieejams: <https://globalpactenvironment.org/en/the-pact/content/> [aplūkots 05.03.2020.]

²⁷ Tiek izmantoti noteiktie principi, kas aizliedz degradēt vidi un uzliek par pienākumu valstīm atjaunot ekosistēmu, nevis maksāt kompensācijas. Skat., Amirante D. The Global Pact for the environment: a general instrument to face climate change. *Jindal Global Law Review*, 10(1), 2019, p. 66.

²⁸ Global pact for the Environment – content, supra 26.

²⁹ Ibid.

³⁰ Skat., Voigt C. How a 'Global Pact for the Environment' could add value to international environmental law. *RECIEL*. 2019; p. 23.

³¹ Skat., Global pact for the Environment. 100 Jurists Call for action for the adoption of a Global Pact for the Environment. p.1. Pieejams: <https://globalpactenvironment.org/uploads/Appel-EN.pdf> [aplūkots 05.03.2020.]

³² New environmental pact could face September vote, U.N. official says. Pieejams: <https://www.reuters.com/article/us-un-climatechange-treaty-interview/new-environmental-pact-could-face-september-vote-un-official-says-idUSKCN1RP01F> [aplūkots 12.03.2020.]

institūcijām un citām ieinteresētajām personām,³³ kā zinātniekiem, uzņēmumiem un asociācijām.³⁴ Tāpat arī ANO konferences laikā tika pārrunāts GVP potenciāls būt pagrieziena punktam³⁵ starptautisko vides tiesību un, vispārīgāk, globālās vides pārvaldības attīstībā. ³⁶ GVP ir iespēja atjaunot un modernizēt starptautiskos vides tiesību aktus, vienlaikus kalpojot par virzītājspēku esošo instrumentu efektivitātes uzlabošanai.³⁷

Tādejādi GVP iegūst “starpnieka” lomu starptautiskajām vides tiesībām un citām starptautisko tiesību jomām, izpētot un pārdomājot attiecības starp vides aizsardzību, ³⁸ kā arī citu sociālo mērķu sasniegšanu. ³⁹ Viens no GVP mērķiem ir nodrošināt visaptverošu ietvaru starptautiskajām vides tiesībām, lai turpinātu nostiprināt un attīstīt šo režīmu, ⁴⁰ novērstu nepilnības un dotu ieguldījumu globālā tiesiskā regulējuma veidošanā.⁴¹ Tas būtu starptautisko vides tiesību stūrakmens, kas papildinātu spēkā esošos nozaru līgumus (saistībā ar klimatu, bioloģisko daudzveidību, atkritumiem, piesārņojumu utt.), padarot tos lietderīgākus.⁴²

Ņemot vērā, ka šobrīd nav tāda starptautiska līguma, kura saturs būtu līdzvērtīgs GVP un arī juridiski saistošs, ⁴³ pakts principiāli varētu novērtēt un pievērsties tam, kā būtu jāpiemēro un jāsalīdzina dažādi starptautiskajos līgumos izteiktie mērķi, īpaši - normatīvo konfliktu gadījumos.⁴⁴ Tam ir potenciāls labot šo situāciju kā instrumentam, kas spētu ierobežot cilvēktiesību pārkāpumus un veicināt ilgtspējīgas vides attīstību. GVP piedāvātu jaunu iespēju vides aizsardzībai, ko sasniedz ar tiesas lēmumu palīdzību,⁴⁵ kas piešķirtu iespēju personām

³³ International Chamber of commerce. ICC Primer on the UN Global Pact for Environment, p.2. Pieejams: <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2018/10/icc-primer-on-the-global-pact-for-the-environment.pdf> [aplūkots 06.03.2020.]

³⁴ Skat., Report Summary. Increasing effectiveness of international environmental law. Pieejams: https://globalpactenvironment.org/uploads/4.-Report-summary_9-pages.pdf [aplūkots 06.03.2020.]

³⁵ Knox, J. H., supra 10, p.40.

³⁶ Aguila Y., & Viñuales J. E. A Global Pact for the Environment: Conceptual foundations. Review of European, Comparative & International Environmental Law, 28(1), 2019, p. 3.

³⁷ Schaub-Torre M. Is the Global Pact for the Environment the potential level for climate justice? Pieejams: <https://iddri.org/en/publications-and-events/blog-post/global-pact-environment-potential-lever-climate-justice> [aplūkots 06.03.2020.]

³⁸ Voigt C., supra 30, p. 23.

³⁹ Leib L. H. Human rights and the environment: philosophical, theoretical and legal perspectives (Vol. 3). Martinus Nijhoff Publishers, b.v., 2018, p.122.

⁴⁰ McGarry B. The Global Pact for the Environment: Freshwater and Economic Law Synergies. Journal of International Economic Law, 21(4), 2018, p. 2.

⁴¹ Global pact for environment. Objectives. Pieejams: <https://globalpactenvironment.org/en/the-pact/objectives/> [aplūkots 05.03.2020.]

⁴² Skat., Global pact for the Environment, supra 31, p.1.

⁴³ Aguila Y., & Viñuales J. E., supra 13, p. 16.

⁴⁴ Voigt C., supra 30, p. 23.

⁴⁵ Young M. Global Pact for the Environment: Defragging international law? Pieejams: <https://www.ejiltalk.org/global-pact-for-the-environment-defragging-international-law/> [aplūkots 30.03.2020.]

izmantojot tiesības pieprasīt no valstīm pienākuma izpildi saistībā ar ekoloģiski drošas vides pamatelementu ievērošanu.⁴⁶

1.2. Tiesības uz “tīru vidi” tvērums

Jēdziena pirmsākumi ir atrodamī jau 1976. gadā Portugāles konstitūcijā “tiesības uz veselīgu un ekoloģiski līdzsvarotu (*ecologically balanced*) vidi”⁴⁷, tāpat arī GVP 1.pants iedibina cilvēka tiesības uz tīru (*ecologically sound*) vidi kā konkrētu principu, taču nav norādes par to juridisko raksturu un saturu, kā arī to piemērojamību.⁴⁸ GVP 1.pants skan šādi: “Ikvienam cilvēkam ir tiesības dzīvot ekoloģiski tīrā vidē, kas ir piemērota viņu veselībai, labklājībai, cieņai, kultūrai un papildījumam.”⁴⁹ Tieši tulkojot pirmo pantu, var redzēt, ka likumdevējs piedāvā jēdzienu “ekoloģiski⁵⁰ tīra vide” (*ecologically sound environment*). Vārds “ekoloģiski” tiek izmantots kā jēdziena nozīmes pastiprināšanas veids, tāpēc darba ietvaros tiks apskatīts jēdziens “tīra vide”.

Turklāt, pakta ietvaros netiek dots skaidrojums terminam. Tas ir pietiekoši vispārīgs, kas dod iespēju valstīm un indivīdiem to interpretēt pēc saviem ieskatiem. Taču tas ir arī neskaidrs, kas var ne tikai mulsināt, bet arī novest pie neprecīzas un nepareizas jēdziena piemērošanas. Ar “vidi” tiek saprasts viss (gaiss, ūdens, zeme), uz kā vai kur var dzīvot jebkurš organisms (dzīvnieki, cilvēki, augi)⁵¹. Savukārt, terminam “tīrs” nav konkrēta un vispārpieņemta formulējuma. To var saprast, kā veselīgu vidi, kurā nav bīstama piesārņojuma, piemēram, tāda, ko rada radiācija vai smago metālu vai ķīmiskā rūpniecība, un bez piesārņojuma, kas pārsniedz dabiskas pašattīrīšanās (*self purification*) iespēju un tādējādi apdraud ekoloģisko līdzsvaru un veselību.⁵² Autore norāda, ka šāds formulējums nav pietiekami izsmeļošs. Tas ierobežo jēdzienu, ļaujot tam kalpot tikai kā piesārņojuma novēršanas elementam, un precīzāka jēdziena izstrāde ir daļa no GVP nākotnes vides tiesību jomā.

⁴⁶ Sobotta C., Kokott J. The Global Pact for the Environment – What Would the Right and the Duty to Environmental Protection Change for EU law? Pieejams: <https://www.ejiltalk.org/the-global-pact-for-the-environment-what-would-the-right-and-the-duty-to-environmental-protection-change-for-eu-law/> [aplūkots 05.03.2020.]

⁴⁷ Ikvienam ir tiesības uz veselīgu un ekoloģiski līdzsvarotu cilvēku dzīves vidi un pienākums to aizstāvēt. Portugāles konstitūcija. Pieejams: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/pt/pt045en.pdf> [aplūkots 05.04.2020.]

⁴⁸ Voigt C., supra 30, p. 17.

⁴⁹ Preliminary draft of the group of experts, supra 19, p.1.

⁵⁰ Termins “ekoloģiski” (*ecologically*) tiek saprasts kā tāds, kas saistīts ar augu un dzīvo radību attiecībām vienam ar otru un ar viņu vidi. Vārda “ekoloģiski (*ecologically*)” skaidrojums. Pieejams: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/ecologically> [aplūkots 20.03.2020.]

⁵¹ Vārda “vide” (*environment*) skaidrojums. Pieejams: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/environment> [aplūkots 05.04.2020.]

⁵² Symonides J., supra 22, p. 28.

Šīs plaša mēroga tiesības dzīvot - cieņā un dzīvību uzturošā vidē - ir viena no galvenajām saiknēm uz cilvēktiesībām.⁵³ Kaut arī GVP piedāvā tiesības uz tīru vidi, kā pamata jēdzienu, jānorāda, ka "tīra vide" var kalpot kā daudzpusīgs koncepts, kas sevī ietvertu arī citos alternatīvos formulējumus. Tie būtu "droša", "labvēlīga", "pilnvērtīga" vai "ekoloģiski līdzsvarota"⁵⁴, kā, piemēram, ANO Cilvēktiesību padome izmanto - "veselīga" vide,⁵⁵ vai kādu no šo terminu kombinācijām.⁵⁶ Tāpēc nebūtu korekti noraidīt līdzvērtīgus formulējumus un koncentrēties tikai uz tiesībām uz tīru vidi. Tomēr ar to tiek apzināta, kādai ir jābūt videi, neatkarīgi, kā persona, valsts vai tās institūcijas vēlas to aprakstīt.

Stokholmas deklarācijas bija pirmais starptautiskais dokuments, kas skaidri atzina saistību starp individuālajām cilvēktiesībām un vides kvalitāti,⁵⁷ bet tai nav saistoša spēka.⁵⁸ Tomēr ir vērts apzināt tās 1.panta piedāvāto jēdzienu kā "kvalitātes vide" (*in an environment of a quality*).⁵⁹ Noteiktas kvalitātes vide varētu tikt raksturota kā "veselīga", "tīra", "droša" vai "kopumā apmierinoša".⁶⁰ Tomēr nebūtu pareizi to skatīt izrauti no konteksta, jo deklarācija dod skaidrojumu, ka "tā ir tādas kvalitātes vide, kas nodrošina iespēju dzīvot tādā vidē, kas nodrošina cilvēka cienīgu un labklājīgu dzīvi."⁶¹ Šāds formulējums piedāvā cilvēkam tiesības un ļauj tam būt noteicējam pār to, kāda ir un jābūt videi, kurā tas vēlas dzīvot. Jāpiekrīt, ka jēdzienam "tīra vide" ir jābūt elastīgam un plaši interpretējam, lai tā piemērošana būtu iespējama arī tādos gadījumos, kas nesaistās tikai ar piesārņojumu. Ņemot vērā, ka mēs – cilvēki – esam atkarīgi no vides, kurā mēs dzīvojam.⁶²

Tiesības uz vidi prasa solidaritāti ar citiem cilvēkiem un cilvēci, kā arī nākamajām paaudzēm.⁶³ GVP juridiskā bloka veidotāju viedoklī - mums visiem ir kolektīva atbildība

⁵³ Soveroski M., supra 12, p. 263.

⁵⁴ Aguila Y., & Viñuales J. E., supra 13, p. 32.

⁵⁵ Skat., Human Rights Council, supra 3.

⁵⁶ Aguila Y., & Viñuales J. E., supra 13, p. 32.

⁵⁷ Giorgetta S. The Right to a Healthy Environment, Human Rights and Sustainable Development. *International Environmental Agreements*, 2(2), 2002, p. 175.

⁵⁸ Symonides J., supra 22, p. 25.

⁵⁹ Skatīt Stokholmas deklarācijas 1. panta pirmo teikumu: "Cilvēkam ir pamattiesības uz brīvību, vienlīdzību un piemērotiem dzīves apstākļiem tādas kvalitātes vidē, kas ļauj dzīvot cilvēka cienīgu un labklājīgu dzīvi, un viņš ir svinīgi atbildīgs par vides aizsardzību un uzlabošanu pašreizējām un nākamajām paaudzēm. (...)". Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment in 'Report of the United Nations Conference on the Human Environment' UN Doc A/CONF.48/14/ Rev.1, Stockholm, 1972, Principle 1, p.4. Pieejams:<http://imo.org/en/KnowledgeCentre/ReferencesAndArchives/HistoryofMARPOL/Documents/A%20CONF.48%2014%20Rev.1.pdf> [aplūkots 09.03.2020.]

⁶⁰ Aguila Y., & Viñuales J. E., supra 13, p. 24.

⁶¹ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment in 'Report of the United Nations Conference on the Human Environment', supra 59, Principle 1, p.4.

⁶² Skat., United Nations Human rights. Special Rapporteur on human rights and the environment. Pieejams: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Environment/SREnvironment/Pages/SREnvironmentIndex.aspx> [aplūkots 05.03.2020.]

⁶³ Skat., Symonides J., supra 22, p. 29.

nekaitēt pašreizējo un nākamo paaudžu tiesībām uz dzīvību un veselīgu vidi. Šajā nolūkā valstīm jāveic nepieciešamie pasākumi, lai garantētu, ka neviens pasākums nevar mazināt esošo vides aizsardzības līmeni saskaņā ar visu starptautisko un valsts tiesību aktu prasībām. Vides likumi vienmēr tiecas "uzlabot vidi", jo tie ir atslēga uz nepārtrauktu cilvēces progresu un pastāvīgu vides uzlabošanu, kā arī sociālo progresu un cīņu ar nabadzību.⁶⁴

Tādejādi, darba ietvaros tiek pieņemts, ka koncepts ir pietiekami daudzpusīgs un attīstīts jau iepriekš nostiprinātos formulējumus, un kalpo kā ietvars, kas tos spēj apvienot. No sākuma autore, iepazīstoties ar GVP regulējumu saistībā ar tiesībām uz tīru vidi (*ecologically sound environment*), vēlējās tam piešķirt un noteikt daudz konkrētāku saturu, taču šīs apakšnodaļas analīzes rezultātā piekrīt saglabāt šo tiesību uz tīru vidi tieši tādā redakcijā kā tiek piedāvāts GVP 1.pantā. Tiesību uz tīru vidi tvērums, paliekot vispārīgā redakcijā, spēj pielāgoties arī vēl nebijušiem gadījumiem, kas varētu nelabvēlīgi ietekmēt vidi, nodrošinot tā izmantošanu arī nākotnē.

Lai arī domas dalās par to, ka nekonkrētības rezultātā var veidoties problemātiska precīzai tvēruma noteikšanai, taču var paļauties gan uz tiesu prakses, gan juridisko ekspertu paustajām atziņām, kas nodrošinātu daudz veiksmīgāku principa interpretāciju un pielāgošanu attiecīgajai situācijai. Tāpēc autore uzskata par būtisku izvērtēt, kādi ir šī brīža esošie starptautiskie un reģionālie normatīvie regulējumi, lai veidotos izpratne par tiesību uz tīru vidi statusu un satura izmantošanu praksē. Kā rezultātā tiks iegūts pēc iespējas precīzāks situācijas novērtējums, kas sniegtu pilnīgāku ieskatu, vai tiesības uz tīru vidi ir iespējams nostiprināt un atzīt kā starptautisku cilvēktiesību normu.

⁶⁴ Aguila Y., & Viñuales J. E., supra 13, p. 148.

2. VALSTU PASTĀVOŠĀ NOSTĀJA PAR KONCEPTA IZMANTOŠANU

2.1. Pastāvošie normatīvie regulējumi

2.1.1. Starptautiskie un Eiropas valstu normatīvie akti

Viens no svarīgiem soļiem, kas ļāva nonākt līdz GVP, ir 1972.gada ANO Cilvēkvides konference Stokholmā, kurā tika pārrunāti ar vidi saistīti jautājumi.⁶⁵ Konferencēs rezultātā tika izvirzīts secinājums, ka tieši pašas tiesības uz dzīvību ir atkarīgas no vides saglabāšanas un aizsardzības.⁶⁶ Pašsaprotami, ka tas bija pagrieziena punkts mūsu izpratnē par vidi un cilvēktiesībām, to mijiedarbībā vienam ar otru. Tālākie notikumi sekmēja nākamo vides konferenci 1992.gadā, kurā tika iegūtas atziņas par cilvēka tiesībām uz veselīgu un produktīvu dzīvi harmonijā ar dabu.⁶⁷ Katrā no šīm konferencēm tika izveidotas deklarācijas, tomēr to saturam bija tikai ieteikuma raksturs, tās nav juridiski saistošas.⁶⁸ Par spīti šīm deklarācijām, ANO nekad nav skaidri atzinusi cilvēktiesības uz veselīgu vidi globālā instrumentā, ⁶⁹ arī Konvencija par klimata pārmaiņām⁷⁰ neatzīst saistību starp cilvēku un tā tiesībām uz jebkādas kvalitātes vidi, kaut arī šī ir viena no jaunākajām konvencijām, kas risinātu vides tiesību jautājumus.

Atsevišķi no reģionālajām cilvēktiesību sistēmām, Eiropas Cilvēktiesību konvencija (turpmāk – ECK), kurā noteiktas pilsoniskās un politiskās tiesības, un Eiropas Sociālā harta, kurā noteiktas ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības, neietver tiesības uz veselīgu vidi.⁷¹ Šajā gadījumā nemaz nerodas jautājums par attiecīgo tiesību neesamību šajos regulējumos, jo ECK tika pieņemta 1950. gadā⁷², bet Eiropas Sociālā harta – 1961.gadā⁷³. Dokumenti ir tikuši pieņemti daudz senāk - pirms sākās vides problēmu atzīšana. Šajā periodā vēl nebija radusies

⁶⁵ Skat., Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment in ‘Report of the United Nations Conference on the Human Environment’ UN Doc A/CONF.48/14/ Rev.1, Stockholm, 1972. Pieejams:<http://www.imo.org/en/KnowledgeCentre/ReferencesAndArchives/HistoryofMARPOL/Documents/A%20CONF.48%2014%20Rev.1.pdf> [aplūkots 09.03.2020.]

⁶⁶ Sohn L. B. Stockholm declaration on the human environment, the. Harv. Int'l. LJ, 14, 1973, p. 439.

⁶⁷ UN General Assembly. “Report of the United Nations Conference on the Human Environment” UN Doc A/CONF.151/26 (Vol. I), Rio de Janeiro, 1992. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf [aplūkots 10.04.2020.]

⁶⁸ Skat. Thürer D. Soft law. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. 2009, p. 5.

⁶⁹ Knox, J. H., supra 10, p.41.

⁷⁰ ANO Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām. Pieņemta Ņujorkā 09.05.1992. [12.03.2020. red.]

⁷¹ Knox, J. H., supra 10, p.42.

⁷² Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [25.03.2020. red.]

⁷³ Eiropas Sociālā harta. Pieņemta Strasbūrā 18.10.1961. [12.03.2020. red.]

izpratne par to, ka cilvēka pamattiesības tiek apdraudētas līdz ar vides izmaiņām un tām ir jābūt aizsargātām. ECT judikatūrā tiesības uz vidi tiek aizsargātas ar ECK 2. un 8.pantu. Autore sniedz norādi, ka plašāks jautājumu, kas saistīti ar ECT judikatūru, apskats tiek veikts 3.1. apakšnodaļas ietvaros.

Šīs pārmaiņas tiek ieviestas pakāpeniski. Līdz ar 1992.gadā pieņemto līgumu par Eiropas Savienību (turpmāk – ES) tiek veidota tās kopējā politika un tiek paredzētas darbības, kas “attīstītu starptautiskus pasākumus vides kvalitātes saglabāšanai un uzlabošanai, kā arī pasaules dabas resursu stabilai apsaimniekošanai un izmantošanai, lai nodrošinātu ilgtspējīgu attīstību”.⁷⁴ Vēsturiski, ne tikai šis ES līgums, bet arī tolaik pasaulē notiekošās pārmaiņas bija katalizators tam, lai beidzot tiktu iedibinātas personu tiesības uz “vidi”. Sekojoši, 1998.gadā tiek pieņemta Orhūsas konvencija, kas ir pirmais daudzpusējais starptautiskais nolīgums,⁷⁵ kas paredz “ikvienas personas tiesības dzīvot vidē, kas atbilstu personas veselības stāvoklim un labklājībai.”⁷⁶ Pirmais cilvēktiesību dokuments, kurā ir jūtami aizmetņi cilvēktiesību un vides tiesību kopībai, ir ES Pamattiesību harta. Tā norāda, ka ES politikā ir jābūt integrētam augstam vides aizsardzības līmenim un vides kvalitātei,⁷⁷ kas ir atzīts arī par vienu no ES “galvenajiem mērķiem, kam ir visaptverošs un fundamentāls raksturs”.⁷⁸ Ja tiktu atzītas tiesības uz tīru vidi, tas pavisam noteikti sniegtu pievienoto vērtību esošajiem ES vides tiesību aktu elementiem.⁷⁹

2.1.2. Atsevišķu valstu konstitūcijās un normatīvajos aktos ietvertais saturs

Lai arī starptautiskajiem likumiem ir būtiska loma, izstrādājot normas un piedāvājot pēdējās iespējas cilvēktiesību pārkāpumiem, realitāte ir tāda, ka lielākā daļa tiesību aizsardzības un izpildes pasākumu notiek valsts līmenī.⁸⁰ Valstīs konstitūcija ir visaugstākais un spēcīgākais likums, jo visiem likumiem, noteikumiem un politikai jābūt saskaņotiem ar to.⁸¹ Konstitūcija aizsargā cilvēktiesības, izklāsta valsts pienākumus un ierobežo valdības pilnvaras. Dziļākā līmenī konstitūcijas atspoguļo sabiedrības lolotās vērtības.⁸²

⁷⁴ Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [12.03.2020. red.]

⁷⁵ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. Orhūsas konvencija. Pieejams: http://www.varam.gov.lv/lat/lidzd/orhusas_konvencija/ [aplūkots 15.03.2020.]

⁷⁶ 1998. gada Orhūsas konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem: starptautiska konvencija. Latvijas Vēstnesis. 2002. 26. aprīlis, Nr.64 (2639), 1.p.

⁷⁷ Skat., 37. pants. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Pieņemta 02.10.2000. [12.03.2020. red.]

⁷⁸ EST 28.02.2012. spriedums lietā C-41/11 Inter-Environnement Wallonie ASBL, Terre wallonne ASBL v Région wallonne. 57.p.

⁷⁹ Sobotta C., Kokott J., supra 46.

⁸⁰ Boyd D. R., supra 11, p. 5.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

2019. gada 30. decembrī tika publicēts ANO Ģenerālās asamblejas ziņojums par cilvēktiesību saistībām, kas saistītas ar drošas, tīras, veselīgas un ilgtspējīgas vides baudīšanu, kas analizēja, kāda ir laba prakse šo tiesību īstenošanā.⁸³ Tāpat tika piedāvāti detalizētāki pielikumi, kas pievērš uzmanību tādiem valstu reģioniem kā Āfrika,⁸⁴ Āzijas un Klusā okeāna,⁸⁵ Rietumeiropas,⁸⁶ Austrumeiropas,⁸⁷ un Latīņamerikas un Karību jūras reģionam.⁸⁸ Tajos tika uzskaitīts, cik daudz valstu konstitūcijās un normatīvajos aktos ir iekļautas tiesības uz vidi. Protams, nepieciešams precizēt, ka katra no apskatītajām valstīm sniedz savu interpretāciju, kādas tiesības uz vidi tās paredz. Kopumā no visiem minētajiem reģioniem lielākajā daļā valstu šīs tiesības tiek atzītas, kas pārlicina, ka valstis kaut kādā mērā atzīst un vēlas nodrošināt cilvēku labklājību veicinošu vidi. Šādi ziņojumi ir uzskatāms avots, kas norāda, kāda ir bijusi tālākā attīstība attiecībā uz tiesību uz tīru vidi izstrādi reģionālajos režīmos.⁸⁹

Konstitucionālo tiesību uz veselīgu, tīru vidi iekļaušanas vai iestrādes prakse ir plaši izplatīta un turpina attīstīties.⁹⁰ Apmēram divas trešdaļas konstitucionālo tiesību attiecas uz “veselīgu” vidi.⁹¹ Desmitiem valstu savās konstitūcijās ir iestrādājušas arī procesuālās vides tiesības, ieskaitot tiesības saņemt informāciju, piedalīties lēmumu pieņemšanā par vides jautājumiem un panākt piekļuvi tiesai, ja tiek pārkāptas vai apdraudētas tiesības uz veselīgu

⁸³ Skat., UN General Assembly. Right to a healthy environment: good practices. Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment, 2019. Pieejams: <https://undocs.org/en/A/HRC/43/53> [aplūkots 14.04.2020.]

⁸⁴ Skat., UN General Assembly. Recognition of the Right to a Healthy Environment in Constitutions, Legislation and Treaties: Africa Region. Pieejams: https://ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Environment/AfricanRegional_AnnexIV.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 [aplūkots 05.03.2020.]

⁸⁵ Skat., UN General Assembly. Recognition of the Right to a Healthy Environment in Constitutions, Legislation and Treaties: Asia-Pacific Region. Pieejams: https://www.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Environment/Asia-PacificRegional_AnnexV.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 [aplūkots 05.03.2020.]

⁸⁶ Skat., UN General Assembly. Recognition of the Right to a Healthy Environment in Constitutions, Legislation and Treaties: Western Europe Region and others. Pieejams: <https://ohchr.org/en/issues/environment/srenvironment/pages/annualreports.aspx> [aplūkots 15.04.2020.]

⁸⁷ Skat., UN General Assembly. Recognition of the Right to a Healthy Environment in Constitutions, Legislation and Treaties: Eastern European Region. Pieejams: https://www.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Environment/EasternEuropeRegional_AnnexVI.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 [aplūkots 05.03.2020.]

⁸⁸ Skat., UN General Assembly. Recognition of the Right to a Healthy Environment in Constitutions, Legislation and Treaties: Latin America and Caribbean Region. Pieejams: https://www.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Environment/LACRegional_AnnexVII.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 [aplūkots 05.03.2020.]

⁸⁹ Skat., Soveroski M., supra 12, p. 264.

⁹⁰ Ebeke K. S. Constitutional right to a healthy environment and human rights approaches to environmental protection in Nigeria: Gbemre v. Shell revisited. Review of European Community & International Environmental Law, 16(3). 2007, p. 314.

⁹¹ Aguila Y., & Viñuales J. E., supra 13, p. 32.

vidi.⁹² Tāpēc GVP varētu kļūt par pārliecinošu elementu ilgajā likumdošanas un konstitucionālajā evolūcijā.⁹³

No ANO Cilvēktiesību komitejas īpašā ziņojuma iespējams secināt, ka valstīm ir pienākums pieņemt tiesisko un institucionālo sistēmu, kas aizsargā no kaitējuma videi un reaģē uz to, kas traucē vai var traucēt cilvēktiesības.⁹⁴ Turklāt, tiklīdz valsts savos likumos ir pieņēmusi vides standartus, tai šie standarti jāīsteno un jāievēro.⁹⁵ Tas ir visnotaļ apstrīdams arguments. Vien tāpēc, ka starptautiskā vai reģionālā līmenī pastāv kāds regulējums, nenozīmē, ka tie tiek ievēroti. Tā vietā rodas jautājums, vai valsts iestādes tiešām ir izdarījušas pietiekami daudz, lai ievērotu indivīda tiesības.⁹⁶

2.2. Pastāvošā regulējuma salīdzinājums ar atsevišķu valstu faktisko rīcību

Kaut arī pastāv vairums starptautisko un reģionālo regulējumu, kas dažādās pakāpēs regulē jautājumus, kas saistīti ar vides aizsardzību, tiek saskatīta nepieciešamība veikt salīdzinājumu ar atsevišķu valstu faktisko rīcību. Šī darba ietvaros nav iespējams sniegt padziļinātāku izpēti šajā jautājumā, jo pēc ANO datiem tas pieprasītu analizēt 193 valstu praksi.⁹⁷ Tomēr autore piedāvā veikt virspusēju salīdzinājumu, kas palīdzētu sasniegt darba mērķi, tādējādi sniedzot priekšstatu un norādot uz mazāk veiksmīgas un arī uz labās prakses piemēriem.

ANO Cilvēktiesību padomes vērtējumā, bez veselīgas vides mēs nespējam dzīvot tādā līmenī, kas ir samērojams ar cilvēka cieņas minimālajiem standartiem.⁹⁸ Vides degradācija ietekmē cilvēka dzīves kvalitāti, piemēram, galējas nabadzības apstākļos tiek veicināta mežu izciršana.⁹⁹ Ne vienmēr tādi pasākumi kā mežu izciršana vai degšana tiek veikta galējas nepieciešamības dēļ, to var virzīt arī citi mērķi. Kā piemēru var vērtēt Amazones lietus mežu degšanu¹⁰⁰, kas vairāk tika virzīts komerciālos nolūkos no Brazīlijas prezidenta Žaira Bolsanaro

⁹² Aguila Y., & Viñuales J. E., supra 13, p. 32.

⁹³ Amirante D., supra 27, p. 65.

⁹⁴ Knox H. J. Report of the Independent Expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment. 2013, p.22. Pieejams: <https://digitallibrary.un.org/record/766887#record-files-collapse-header> [aplūkots 05.04.2020.]

⁹⁵ Knox H. J. Human rights obligations to protect the environment. Human Rights Council, 2014, p.2. Pieejams: https://.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Environment/Knox_presentation_HRCouncil.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 [aplūkots 05.03.2020.]

⁹⁶ Skat., Pedersen O. W. Ties that Bind: The Environment, the European Convention on Human Rights and the Rule of Law, The. Eur. Pub. L., 16, 571, 2010, p. 31.

⁹⁷ United Nations Foundation. The United nations by the numbers. <https://unfoundation.org/blog/post/the-united-nations-by-the-numbers/> [aplūkots 05.05.2020.]

⁹⁸ United Nations Human rights, supra 62, p. 3.

⁹⁹ Skat., Daly E., May J. R., Environmental dignity rights. Book: Human Rights and the Environment. Legality, Indivisibility, Dignity and Geography. Cheltenham, Northampton, 2019, p. 328.

¹⁰⁰ Amazon fires: What's the latest in Brazil? Pieejams: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-49971563> [aplūkots 19.03.2020.]

pusēs, lai Amazones lietus mežus esošos dabas resursus varētu izmantot kalnrūpniecības, lauksaimniecības un mežizstrādes uzņēmumu vajadzībām,¹⁰¹ kaut arī Brazīlijas konstitūcija paredz vides aizsardzību, kā arī tā atzīst cilvēka tiesības uz ekoloģiski līdzsvarotu vidi, kas ir būtiska veselīgas dzīves kvalitātei.¹⁰²

Runājot par pašmāju praksi – Latvijā Satversme paredz personas tiesības dzīvot labvēlīgā vidē,¹⁰³ kā arī iedibina valsts pienākumu sniegt ziņas par vides stāvokli un rūpēties par vides saglabāšanu un uzlabošanu.¹⁰⁴ Satversmes tiesa ir skatījusi pilsētas un novadu domju noteikumu un lēmumu atbilstību Satversmes 115.pantam. Kā piemēram, lietās par vēja enerģijas zonas noteikšanu, tiek sniegta norāde, ka, izmantojot vēja enerģiju, tiek īstenota ilgtspējīga attīstība¹⁰⁵ un vēja ražošanas attīstība ir vērsta uz to, lai uzlabotu vides stāvokli.¹⁰⁶ Saistībā ar teritorijas plānošanu tiek izcelta šāda atziņa, ka “ilgtspējības princips neprasa, lai teritorijas plānošanā vides intereses tiktu paceltas pāri ekonomiskajām un sociālajām interesēm, taču prasa, lai visas šīs intereses tiktu ņemtas vērā kā vienlīdz svarīgas.”¹⁰⁷ Tāpat Satversmes tiesa akcentē nepieciešamību veikt sabiedrisko apspriešanu, lai nodrošinātu vislabākā iespējamā lēmuma pieņemšanu sabiedrības interesēs.¹⁰⁸

Lai arī iepriekš akcentētie piemēri ir visai veiksmīgi, autore vēlas vērst uzmanību uz Latvijas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju un tās izvirzīto virsmērķi -

¹⁰¹ As Amazon burns, Brazil's Bolsonaro tells rest of world not to interfere. Pieejams: <https://www.reuters.com/article/us-brazil-politics/as-amazon-burns-brazils-bolsonaro-tells-rest-of-world-not-to-interfere-idUSKCN1VC1AT> [aplūkots 19.03.2020.]

¹⁰² Skat., Brazīlijas konstitūcija. Pieejams: <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2013/09/Brazil-constitution-English.pdf> [aplūkots 05.04.2020.]

¹⁰³ Valsts aizsargā ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu 115.pants. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts: 15.02.1922. [05.03.2020. red.], 115.p.

¹⁰⁴ Meiere S., Čepāne I. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam. Grām: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 727. lpp.

¹⁰⁵ Skat., Satversmes tiesas 24.02.2011. spriedums lietā Nr.2010-48-03, 6.1.p. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/226455-par-rucavas-novada-domes-2009-gada-3-novembra-saistoso-noteikumu-nr-27-par-rucavas-novada-teritorijas-planojumiem-dala-par-veja> [aplūkots 05.05.2020.]

¹⁰⁶ Skat., Satversmes tiesas 03.05.2011. spriedums lietā Nr.2010-54-03, 9.2.p. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/229637-par-grobinas-novada-domes-2009-gada-29-septembra-saistoso-noteikumu-nr-4-par-grobinas-novada-ietilpstoso-bijuso-pasvaldibu> [aplūkots 05.05.2020.]

¹⁰⁷ Satversmes tiesas 24.09.2008. spriedums lietā Nr. 2008-03-03, 17.2.p. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/181737-par-rigas-domes-2006-gada-19-decembra-saistoso-noteikumu-nr-67-teritorijas-maskavas-iela-264-kadastra-nr-01000780413-un-maskavas> [aplūkots 05.05.2020.]

¹⁰⁸ Lietās, kurās tiek skatīti jautājumi par teritorijas plānošanu. Ja attiecīgā iestāde, kas ir atbildīga par lēmuma pieņemšanu, neveic sabiedrisko apspriešanos, tā pārkāpj un nav atbilstoši Satversmes 115.pantam un Satversmes tiesa atzīst vai nu attiecīgos noteikumus vai lēmumus par spēkā neesošiem, vairāk skatīt lietās Nr. 2008-38-03., Nr.2007-11-03.

nodrošināt iedzīvotājiem iespēju dzīvot tīrā un sakārtotā vidē.¹⁰⁹ Tāpat tiek aplūkota stratēģija, kurā noteikts veikt siltumnīcefektu gāzu samazināšanas, gaisa kvalitātes uzlabošanas un citu pasākumu veikšana, lai aktīvāk pielāgotos klimata pārmaiņām.¹¹⁰ Tomēr šīs apskatītās stratēģijas un pamatnostādnes varētu vērtēt kā ne tik veiksmīgu praksi, jo no tām netiek iegūta pārliecība par attiecīgās valsts institūcijas darbību, kas sekmētu vides aizsardzību.¹¹¹ Kā otru neveiksmīgo piemēru akcentējot, depozīta sistēmas ieviešanu, kas prasīja 19 gadus ilgas debates.¹¹² Līdz pat šodienai Latvija, kā valsts, ar savu gauso darbību, biežāk bezdarbību, nesniedz pārliecību, ka tā mēģina nodrošināt, vai jebkādā mērā vairot, personas tiesības uz tīru vidi.

Valstu labā prakse ietver arī darbības, kas samazina kaitējumu videi vai uzlabo vides apstākļus, tādējādi pozitīvi ietekmē cilvēktiesības.¹¹³ Kā vienu no piemēriem vērtējot, 1981. gadā pieņemto Āfrikas Cilvēktiesību un tautu tiesību hartu,¹¹⁴ ar tās palīdzību 2001. gadā tika pieņemts revolucionārs lēmums Nigērijā, kas ierobežoja ar naftas rūpniecību izraisīto piesārņojumu, lai netiktu aizskartas iedzīvotāju tiesības uz veselīgu vidi. Šīs hartas ietekmē dažas Āfrikas valstis ir izveidojušas iestādes, kas nodarbojas ar vides aizsardzības jautājumiem.¹¹⁵

Pārsteidzošs piemērs noteikti būtu Peru, kas ir nodibinājuši pirmo specializēto vides tiesu, kas gada laikā sasniedzis 3000 pieteikumu. Savukārt, Tunisijā darbojas “zaļā policija”, kas uzliek sodus par atkritumu izmešanu, sadedzināšanu, kā arī veicina sabiedrības izpratni par vides jautājumiem.¹¹⁶ Papildus nepieciešams izcelt arī Lielbritāniju, kas plāno 2035.gadā aizliegt jaunu ar degvielu darbināmu automašīnu pārdošanu.¹¹⁷ Tādas valstis kā Maroka, Indija,

¹⁰⁹ Skat., Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. Vides politikas pamatnostādnes 2014.-2020. Pieejams: <http://www.varam.gov.lv/lat/pol/ppd/vide/?doc=17913> [aplūkots 14.04.2020.]

¹¹⁰ Skat., Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. Darbības stratēģija 2020. – 2022.gadam Pieejams: <http://www.varam.gov.lv/lat/pol/doc/?doc=12375> [aplūkots 13.04.2020.]

¹¹¹ Attiecīgā valsts institūcija paredz konkrētu mērķu sasniegšanu, taču netiek sniegta norāde, kāda būs veicamā rīcība un kādus pasākumus nepieciešams veikt. Tā kā valsts iestāde neparedz nekādas darbības, ar ko vēlas sasniegt sev izvirzītos mērķus vides aizsardzības nodrošināšanā, tas netieši varētu norādīt uz valsts iestādes bezdarbību. Tādējādi varētu vērtēt, vai iestādes rīcība atbilst Satversmes 115.pantam.

¹¹² “Debatēja 19 gadus” – Saeima nolemj ieviest depozīta sistēmu 2022.gadā. Pieejams: <https://www.delfi.lv/news/national/politics/debateja-19-gadus-saeima-nolemj-ievies-depozita-sistemu-2022-gada.d?id=51577663> [aplūkots 15.04.2020.]

¹¹³ Skat., Human Rights Council, supra 3, p. 3.

¹¹⁴ Visām tautām ir tiesības uz vispārēju apmierinošu vidi, kas ir labvēlīga viņu attīstībai. 24.pants. Āfrikas Cilvēktiesību un tautu tiesību harta. <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49> [aplūkots 13.04.2020.]

¹¹⁵ Human Rights Council, supra 3, p. 4.

¹¹⁶ Countries doing the most (and least) to protect the environment. Pieejams: <https://eu.usatoday.com/story/money/2019/07/14/climate-change-countries-doing-most-least-to-protect-environment/39534413/> [aplūkots 13.04.2020.]

¹¹⁷ Britain urged to lead by example for successful U.N. climate summit. Pieejams: <https://www.reuters.com/article/us-climate-change-britain/britain-urged-to-lead-by-example-for-successful-un-climate-summit-idUSKBN200171> [aplūkots 15.03.2020.]

Kostarika, Gambija jau šobrīd izmanto atjaunojamo enerģiju un plāno tās izmantošanu palielināt līdz 2030.gadam.¹¹⁸ Šie ir tikai daži no daudzajiem labās prakses piemēriem, kas veicina vides aizsardzību. Valstīm ir jāievieš reāli pasākumi, kas var nodrošināt un aizsargāt cilvēka tiesības uz tīru vidi. Pienākums aizsargāt cilvēktiesības no kaitējuma videi neprasa pārtraukt visas darbības, kas var izraisīt jebkādu vides pasliktināšanos.

Dažās kopienās joprojām trūkst izpratnes par sarežģītajām saiknēm starp cilvēktiesībām un vidi.¹¹⁹ Neskatoties uz plašām norisēm tiesību uz veselīgu vidi atzīšanā valstu līmenī, ir ierobežota izpratne par labu praksi attiecībā uz šīm tiesībām un par šķēršļiem to atzīšanai un īstenošanai.¹²⁰ Daudzas valstis saskaras ar īstenošanas nepilnībām starp likumdošanas mērķiem un faktiskajiem rezultātiem vides jomā.¹²¹ Šādas nepilnības nozīmē, ka nav garantijas, ka likumdošanas pasākumi tiks īstenoti paredzētajā vai nepieciešamajā mērogā.¹²² Pastāv daži kopīgi faktori, kas ir atbildīgi par šo nepilnību attiecīgo aktu ieviešanā. Proti, nepietiekami resursi un politiski vājas vides ministrijas, ekonomikas virzītājspēki, kas ir spēcīgāki par ekoloģiskajiem apsvērumiem, kā arī vides aizstāvju tiesiskās aizsardzības neesamība.¹²³ Tāpat arī nepietiekams naudas sods,¹²⁴ kas tiktu piemērots kādā vides pārkāpuma gadījumā.

Valstīm ir izvēles iespējas panākt līdzsvaru starp vides aizsardzību un citiem sabiedrībai nozīmīgiem jautājumiem.¹²⁵ Ne vienmēr regulējuma esamība ietekmēs valsts rīcību. Kā analizēts, šo tiesību implementēšanu nevar garantēt dažādu apstākļu dēļ, kas ir valsts bezdarbība, kura rodas no neizpratnes par tiesībām uz tīru vidi saturu, tāpat arī politiskās gribas trūkums un nepietiekami resursi.¹²⁶

Informācija ir spēcīgs rīks jebkurā situācijā, tādēļ kā viens no risinājumiem vides aizsardzības nodrošināšanai tiek virzīts ANO Cilvēktiesību padomes piedāvāts globāls portāls, kurā ir informācija par attiecīgajiem likumiem, noteikumiem, politikām, rezolūcijām, tiesas lēmumiem un labu praksi no dažādām valstīm un reģioniem, kas būtu avots valdības ierēdņiem,

¹¹⁸ Climate change report card: These countries are reaching targets. Pieejams: <https://www.nationalgeographic.com/environment/2019/09/climate-change-report-card-co2-emissions/> [aplūkots 15.03.2020.]

¹¹⁹ Human Rights Council, supra 3, p. 6.

¹²⁰ Ibid. p. 3.

¹²¹ Ahuja N., Bruch C., Kreilhuber A., Mrema E. M., Pendergrass J., Advancing human rights through environmental rule or law. Book: Human Rights and the Environment. Legality, Indivisibility, Dignity and Geography. Cheltenham, Northhampton, 2019, p. 20.

¹²² Skat., Scotford E., Minas S. Probing the hidden depths of climate law: Analysing national climate change legislation. RECIEL. 2018, p. 12.

¹²³ Ahuja N., Bruch C., Kreilhuber A., Mrema E. M., Pendergrass J., supra 121, p. 21.

¹²⁴ Ibid. p. 22.

¹²⁵ Knox H. J., supra 94, p.2.

¹²⁶ Biniaz, S. The UNGA Resolution on a 'Global Pact for the Environment': A chance to put the horse before the cart. Review of European, Comparative & International Environmental Law, 28(1), 2019, p. 4.

tiesnešiem, juristiem, NVO, akadēmiķiem un ikviens, kuru interesē šī tēma. Portāls varētu kalpot arī kā platforma partnerības veidošanai un to dalībnieku tīkliem, kuri pie šī jautājuma strādā dažādos līmeņos.¹²⁷ Šāds informācijas apkopojums ļautu efektīvi piemērot jau strādājošas juridiskas sagataves un adaptēt tās kā vietējus risinājumus.

Tāpat ir svarīgi nodrošināt ekoloģisko izglītību visu vecumu bērniem un jauniešiem, sākot no pirmsskolas līdz pat koledžai un universitātei. Cilvēkiem no visām dzīves jomām visos reģionos ir vajadzīgas arī labākas zināšanas un izpratne par viņu pamattiesībām un pieejamajiem instrumentiem šo tiesību aizstāvēšanai.¹²⁸ Ar savu labo piemēru valstis varētu mudināt citas valstis to reģionos pieņemt līdzīgus noteikumus. Tas ir īpaši svarīgi attiecībā uz mazajām salu valstīm, kuru atkarība no veselīgām ekosistēmām ir īpaši svarīga, tomēr šīs valstis veido lielāko daļu valstu, kuras juridiski vēl neatzīst tiesības uz veselīgu vidi.¹²⁹ Šādā veidā valstis var pielāgot savas reakcijas atkarībā no viņu ekonomiskās, politiskās un stratēģiskās izvēles un seko katrs savam tempam, gaidot, kamēr normatīvie akti nostiprinās.¹³⁰

Ņemot vērā aspektus, kas apskatīti 2.1. apakšnodaļas ietvaros, autore secina, ka valstu pastāvošā prakse norāda uz tiesību uz tīru vidi iespējamo atzīšanu. Lai arī starp vairākām valstīm pastāv koncepta satura neizpratne, kas veido problemātiku, to ir iespējams novērst, kā to jau šīs apakšnodaļas ietvaros piedāvā risināt ANO Cilvēktiesību padome. Tāpat fakts, ka valstis šo principu ietver konstitūcijās un citos normatīvajos regulējumos, norāda, ka kustība uz attiecīgā mērķa sasniegšanu ir aizsākta.

Izdarīt globālus secinājumus no šajā nodaļā analizētā nebūtu korekti, jo tiek akcentēti tikai daži atsevišķu valstu labie un ne tik veiksmīgie prakses piemēri. Taču autore gūst pārliecību par to, ka ir daudzas valstis, kuras veic dažādus pasākumus, lai veicinātu vides aizsardzību un nodrošinātu iespēju dzīvot tīrā vidē. Šādu salīdzinājumu darba ietvaros autore uzskata par būtisku, jo šādu aspektu pētīšanas rezultātā tiek iegūts priekšstats un tiek sniegta ievirze, vai tiesībām uz tīru vidi, ietvertajā saturā, varētu rasties korelācija ar citām cilvēktiesību normām, lai attiecīgās tiesības iegūtu juridiski saistoša pienākumu raksturu un ļautu katram indivīdam baudīt pastāvošās cilvēktiesības.

¹²⁷ Human Rights Council, supra 3, p. 12.

¹²⁸ Ibid. p. 6 – 7.

¹²⁹ Ibid. p. 11 - 12.

¹³⁰ Biniarz S., supra 126, p. 8.

3. TIESĪBU UZ TĪRU VIDI KORELĀCIJA AR CITĀM CILVĒKTIESĪBU NORMĀM

ANO sava īpašā ziņojuma ietvaros norāda, ka vides degradācijas ietekmē strauji ir pieaudzis starptautisko un nacionālo likumu, tiesas lēmumu un akadēmisko pētījumu skaits,¹³¹ kas norāda uz pastāvošo saikni starp vides pasliktināšanos un ietekmi uz dažādām cilvēktiesību normām. Arī autore literatūras pētniecības rezultātā spēj secināt, ka pastāv uzskats, ka “tiesības uz tīru, līdzsvarotu un aizsargātu vidi ir pamattiesības, jo tās ir vitāli svarīgas citu individuālo tiesību un pienākumu, tostarp tiesību uz dzīvību, īstenošanai”.¹³² Droša, tīra, veselīga un ilgtspējīga vide ir būtiska plaša spektra cilvēktiesību, tostarp tiesību uz dzīvību, veselību, pārtiku, ūdeni un sanitāro vajadzību, pilnīgai izmantošanai.¹³³

Cilvēka tiesības uz tīru un veselīgu vidi ir daļa no savstarpēji atkarīgu tiesību kompleksa, kas paplašina aizsardzību ārpus vienas jomas un attiecas arī uz citām. Lielākā daļa, ja ne visas, cilvēktiesības ir atkarīgas no citu cilvēktiesību ievērošanas to izpildē.¹³⁴ Piemēram, tiesības uz visaugstāko sasniedzamo veselības līmeni un pienācīgu dzīves līmeni ir atkarīgas no noteiktas vides kvalitātes pakāpes, un vairākos gadījumos vides degradācija vai iznīcināšana tiek uzskatīta par šo cilvēktiesību pārkāpumu. Daudzi cilvēki, it īpaši tie, kas dzīvo nabadzīgās kopienās vai jaunattīstības valstīs, iztikai tieši paļaujas uz vidi, un tādas vides problēmas kā piesārņojums vai globālā sasilšana var tieši traucēt viņu pamata cilvēktiesībām.¹³⁵

Tajā pašā laikā cilvēktiesību aizsardzība palīdz aizsargāt vidi. Kad cilvēki var uzzināt par lēmumiem, kas viņus ietekmē, un piedalīties tajos, viņi var palīdzēt nodrošināt, ka šie lēmumi ņem vērā viņu vajadzību pēc ilgtspējīgas vides.¹³⁶ Turklāt zināšanas par vides stāvokli, sabiedrības līdzdalība un tiesas pieejamība nodrošina pamattiesības,¹³⁷ tāpat piekļuve vides informācijai ir absolūti nepieciešama, lai iedzīvotāji iesaistītos vides aizsardzības jomā.¹³⁸ Secinot, ka, lai aizstāvētu šīs tiesības un izpildītu šo pienākumu, pilsoņiem jābūt piekļuvei informācijai un tiesībām piedalīties lēmumu pieņemšanā un tiesību aizsardzībai vides jautājumos. Ilgtspējīgas un videi nekaitīgas attīstības veicināšana ir atkarīga no efektīvas

¹³¹ United Nations Human rights, supra 62, p.2.

¹³² Symonides J., supra 22, p. 29.

¹³³ United Nations Human rights, supra 62, p.2.

¹³⁴ Weston B. H., & Bollier D. Toward a recalibrated human right to a clean and healthy environment: making the conceptual transition. *Journal of Human Rights and the Environment*, 4(2). 2013, p. 123.

¹³⁵ Lewis B., supra 23, p. 36.

¹³⁶ United Nations Human rights, supra 62, p.2.

¹³⁷ Sanden J. Introduction to international environmental law: challenges and approaches of tackling global problems. Tallinn, 2003, p. 55.

¹³⁸ Ibid.

valdības lēmumu pieņemšanas, kas ietver gan vides apsvērumus, gan locekļu vai sabiedrības ieguldījumu.¹³⁹

Kā risinājums tiek piedāvāta šāda pieeja, kurā ir noteiktās jumta tiesības - tiesības uz demokrātiju, tiesības uz attīstību un "tiesības uz vidi" - tiek uzskatītas par vispārējām tiesībām. Katrs vispārīgais taisnīgums rada plašu sistēmu, kas saista atbilstošās speciālistu tiesības un vajadzības gadījumā ļauj šīs tiesības integrēt ar citām vispārējām tiesībām. Piemēram, vides piesārņojuma upuriem, ko izraisa ieguves rūpniecība, kas darbojas jaunattīstības valstī, būs jāizmanto savas tiesības uz veselību, dzīvību vai privātumu, lai meklētu tiesas izpildrakstu vai kompensāciju, savukārt vides aizstāvji, iespējams, centīsies visas ekosistēmas labā pasargāt pašreizējās un nākamās paaudzes, uzņēmuma darbiniekus daudz vairāk uztrauks vides strīdu ietekme uz viņu tiesībām uz darbu. Vides jautājums var ietvert arī pārvaldības problēmu uzrunāšanu. Piemēram situācijās, kad valsts iestādes nodrošina juridisko un loģistisko aizsardzību uzņēmuma kaitīgajām darbībām, pamatojoties uz to, ka ieguves rūpniecības radītie ekonomiskie ieguvumi ir nepieciešami valsts ekonomisko mērķu sasniegšanai.¹⁴⁰

3.1. Starptautiskā un Eiropas tiesu prakse

Gandrīz 25 gadus starptautiskās cilvēktiesību organizācijas ir ietekmējušas cilvēktiesību regulējumus, uzskatot, ka kaitējums videi skar ļoti dažādās cilvēktiesības, ieskaitot tiesības uz dzīvību, veselību un īpašumu.¹⁴¹ Klimata tiesvedībās tiek izmantotas dažādas cilvēktiesību normas, un jurisdikcijas ievērojami atšķiras pēc to pastāvīgajām prasībām un interpretācijas metodēm. Īpaši tad, ja ir iesaistītas abstraktākas klimata prasības, tomēr viens interesants aspekts ir koncentrēšanās uz jaunākajām vai pat nākamajām paaudzēm.¹⁴²

Noteikti fundamentālākā no ANO Starptautiskās tiesas atziņām atgādina, ka cieņai pret vidi ir jānāk ne tikai no valstīm, bet arī no visas cilvēces.¹⁴³ Savukārt nākamā paredz, ka valstīm ir pienākums apzināties savu darbību iespējamās sekas, kas varētu nodarīt kaitējumu videi. Tām ir jāņem vērā citu valstu vide un teritorijas, kaut arī attiecīgā darbība varētu ietekmēt, kaut arī tā būtu veikta savas valsts iekšienē.¹⁴⁴ Lai arī tiesas spriedumi ir saistoši tikai iesaistītajām

¹³⁹ Sanden J., supra 137, p. 58.

¹⁴⁰ Leib L. H., supra 39, p. 155.

¹⁴¹ Knox, J. H., supra 10, p. 42.

¹⁴² Leijten I. Human rights v. Insufficient climate action: The Urgenda case. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 37(2), 2019, p. 114.

¹⁴³ ANO ST 25.09.1997. spriedums lietā Gabčíkovo-Nagymaros project (Hungary v Slovakia), 53. punkts.

¹⁴⁴ ANO ST 08.07.1996. spriedums lietā Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapon, 29.punkts.

pusēm,¹⁴⁵ tie veido praksi, no kuras var ietekmēties pārējās valstis. Šīs atziņas ir zīmīgas, jo tās kalpo kā vides tiesību atzīšana, kas liek atcerēties par vides nozīmīgumu cilvēka dzīvē.

Tomēr ECK izmantošana vides aizsardzības mēģinājumos ir ierobežota,¹⁴⁶ jo ECK neparedz nekādas tiesības uz veselīgu vidi kā tādu, tāpēc Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) ir aicināta attīstīt savu judikatūru vides jautājumos.¹⁴⁷ ANO Cilvēktiesību padome pauž šādu atziņu: “Valstu tiesas bieži citē citu valstu tiesu lēmumus. Indijas Augstākās tiesas lēmumi par tiesībām uz veselīgu vidi ir ietekmējuši tiesas Bangladešā, Kenijā, Pakistānā, Šrilankā un Ugandā.”¹⁴⁸ Šāda atziņa norāda uz to, ka, pirmkārt, pastāv tiesu prakse, kas skar vides jautājumus, otrkārt, valstis cenšas tās izmantot un paplašināt savu izpratni par vides aizsardzību. Lai uzzinātu kāda ir pastāvošā tiesu prakse, no kā citas valstis varētu smelties piemērus, tiek analizēti ECT un ANO Starptautiskās tiesas spriedumi.

Vairums spriedumos personas sūdzas par valsts vai tās iestāžu rīcību, kuras rezultātā rodas kāds cilvēktiesību aizskārums. Pirmo piemēru minot, lietā Öneriyildiz tiek analizēta pašvaldības rīcība saistībā ar tās atkritumu izgāztuvi, kuras izveides vieta un darbība kaitēja apkārtnē dzīvojošajiem cilvēkiem. Pašvaldība savas darbības rezultātā, neizvērtēja pastāvošos riskus, kas varēja aizskart cilvēku tiesības uz dzīvību.¹⁴⁹ Attiecīgi tiesa atzīst pārkāpumu saistībā ar ECK 2.pantu. Tādējādi netieši norādot, ka vides pasliktināšanās atstāj iespaidu uz cilvēkiem un viņu iespēju baudīt esošās cilvēktiesības.

Kā nākamā tiek apskatīta lieta Taşkın, kurā cilvēki sūdzējās par valsts iestādes lēmumu. Tika izdota atļauja zelta raktuves darbībām, kas izmantotu cianidācijas¹⁵⁰ procesu.¹⁵¹ ECT konstatēja, ka, ņemot vērā zelta raktuves ģeogrāfisko atrašanās vietu un reģiona ģeoloģiskās īpatnības, nātrija cianīda izmantošana raktuvēs rada draudus videi un kaimiņu iedzīvotāju tiesībām uz dzīvību un ka drošības pasākumi, kurus uzņēmums bija apņēmis īstenot, nebija pietiekami, lai novērstu riskus, kas saistīti ar šādu darbību.¹⁵² Tāpēc iestādēm pirms šādu lēmumu pieņemšanas ir pienākums izvērtēt visus iespējamus apstākļus, kas varētu nodarīt

¹⁴⁵ Katra ANO dalībvalsts apņemas pildīt Starptautiskās tiesas lēmumu lietā, kurā šī dalībvalsts ir puse. ANO statūti Parakstīti Sanfrancisko 26.06.1945. [26.03.2020. red.]

¹⁴⁶ Pedersen O. W., supra 96, p. 30.

¹⁴⁷ European Court of Human Rights. Factsheet: Environment and the European Convention on Human Rights. Pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Environment_ENG.pdf [apskatīts 25.03.2020.]

¹⁴⁸ Human Rights Council, supra 3, p. 11.

¹⁴⁹ Skat., ECT 30.11.2004. spriedums lietā Öneriyildiz pret Turciju. (iesnieguma Nr. 48939/99), 101. punkts.

¹⁵⁰ Zelta apstrādes darbībās tiek izmantots cianīds tikai tāpēc, ka tas ir lēts un efektīvs. Should cyanide still be used in modern-day mining? Pieejams: <https://www.mining-technology.com/features/featureshould-cyanide-still-be-used-in-modern-day-mining-4809245/> [aplūkots 15.03.2020.]

¹⁵¹ Skat., ECT 10.11.2004. spriedums lietā Taşkın un citi pret Turciju. (iesnieguma Nr. 46117/97), 104. punkts.

¹⁵² Ibid. 112. punkts.

kaitējumu apkārtņē esošajiem cilvēkiem. Šajā gadījumā tika pierādīts, ka pastāv risks šo cilvēku tiesībām uz dzīvību un tiek apdraudēta viņu privātās un ģimenes dzīves neaizskaramība.¹⁵³

Sekojošā lieta, kurai nepieciešams vērst uzmanību, skar gaisa kuģu raidīto troksni. Tiesa uzskatīja, ka valsts ir panākusi nepareizu materiālo līdzsvaru. Pastāvēja dažādas procesuālas nepilnības, kā, piemēram, informācijas neizpaušana indivīdam vai nespēja pamatot lēmumu pieņemšanas procesu vai sniegt atbilstošus un pietiekamus iemeslus pamattiesību aizskārumam.¹⁵⁴ ECT norāda uz 8. panta¹⁵⁵ pārkāpumu, kaut arī ECK nav skaidru tiesību uz tīru un klusu vidi, bet tiek norādīta pastāvošā saikne starp trokšņa un cita piesārņojuma ietekmi uz indivīdu.¹⁵⁶ Lai arī valstij bija zināma rīcības brīvība, nosakot veicamos pasākumus, tai ir jāņem vērā viss būtisko apsvērumu klāsts. Turklāt īpaši jutīgajā vides aizsardzības jomā, valsts ekonomisko labklājības prioritizēšana nevar atsvērt citas tiesības.¹⁵⁷ Šīs lietas ietvaros Tiesa nosprieda, ka 8. pants varētu ietvert tiesības uz aizsardzību no stipra vides piesārņojuma, jo šāda problēma varētu "ietekmēt indivīdu labsajūtu un neļaut viņiem baudīt savas mājas tādā veidā, kas nelabvēlīgi ietekmē viņu privāto un ģimenes dzīvi, tomēr nopietni neapdraudot viņu veselību".¹⁵⁸

Arī 8.panta pārkāpumu tiesa saskatīja lietās Guerra¹⁵⁹, kas tāpat kā López Ostra¹⁶⁰ attiecās uz vides piesārņojumu, kuras tiešā iedarbība veidojas no toksiskajiem izmešiem.¹⁶¹ Protams, smags vides piesārņojums var ietekmēt cilvēku labklājību un neļaut viņiem izbaudīt savas mājas pilnvērtīgi, jo viņu privātā un ģimenes dzīve tiek negatīvi ietekmēta, tomēr nopietni neapdraudot viņu veselību.¹⁶²

Kā liecina iepriekšējie piemēri, varas iestādes darbība vai bezdarbība ir radījusi vai ļāvusi radīt nedrošu vidi, kas vēlāk ir nodarījusi kaitējumu indivīda dzīvībai vai veselībai, arī tad, kad šādu cēloņsakarību nevarēja noteikt. Arī ECT prasība attiecībā uz iestādes zināšanām par briesmām ir ļoti atšķirīga.¹⁶³

¹⁵³ Skat., Taşkın, supra 151, 104. punkts.

¹⁵⁴ Skat., ECT 08.07.2003. spriedums lietā Hatton un citi pret Apvienoto Karalisti. (iesnieguma Nr. 36022/97), 90. punkts.

¹⁵⁵ Ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un korespondences neaizskaramību. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, supra 72, 8.p.

¹⁵⁶ Hatton, supra 154, 96. punkts.

¹⁵⁷ Ibid. 86. punkts.

¹⁵⁸ Ibid. 96. punkts.

¹⁵⁹ ECT 19.02.1998. spriedums lietā Guerra un citi pret Itāliju. (iesnieguma Nr. 14967/89).

¹⁶⁰ ECT 09.09.1994. spriedums lietā López Ostra un citi pret Spāniju. (iesnieguma Nr. 16798/90).

¹⁶¹ Skat., Hatton, supra 154, 96. punkts.

¹⁶² López Ostra, supra 160, 51. punkts.

¹⁶³ ECT 09.09.1994. spriedums lietā Lopes De Sousa Fernandes pret Portugāli. (iesnieguma Nr. 56080/13), 46. punkts.

Ņemot vērā iepriekš analizētos ECT spriedumus, ir jūtams, ka tiesa zināmā veidā cenšas izvērtēt apstākļus, kas cilvēktiesību aizskārums rezultātā ietekmējuši arī vidi. Kaut arī netiek skatīti būtiski vides pārkāpumi, tomēr tiesa sniedz norādi, ka vides aizsardzību varētu netieši nodrošināt ar ECK 2. un 8. pantu. Saprotams, ka izskatītajos gadījumos vide ir nelabvēlīgi ietekmēta, tomēr prioritāte ir uzsvērta tiešajam cilvēktiesību aizskārumam.

Viens no ECT tiesnešiem visnotaļ atklāti apraksta situāciju, kurā tas piekrīt, ka tiesa nevar pārsniegt konvencijas darbības jomu, bet vajadzētu pamudināt tiesu atzīt vides pasliktināšanās pieaugošo nozīmi cilvēku dzīvē. Šāda pieeja pilnībā atbilstu konvencijas dinamiskajai interpretācijai un evolucionārajai atjaunināšanai, ko ECT šobrīd pieņem daudzās jomās.¹⁶⁴ Līdzīgas pārdomās iesaistās arī autore, uzskatot, ka, vairums analizētajos spriedumos, ECT visnotaļ minimāli norāda uz vides pasliktināšanās nopietnību un ietekmi ar citām cilvēktiesībām. Protams, ECT atzīst cilvēktiesību pārkāpumus, kas ir notikuši dažādu faktoru un apstākļu ietekmes dēļ, kā rezultātā cilvēkam vairs nav iespēja dzīvot, pieņemsim, veselīgā vidē. Tomēr šīs apakšnodaļas rezultātā netiek iegūts secinājums, ka caur šiem spriedumiem ECT jebkādā veidā atzītu cilvēka tiesības uz tīru vidi.

ECT ir izveidota ar mērķi nodrošināt, ka valstis ievērot ECK ietvertās tiesības un garantijas.¹⁶⁵ Lai arī tiesībām uz tīru vidi šobrīd nav tāds pats statuss, kā citām ECK iekļautajām cilvēktiesību normām, to neievērošanas un vides pasliktināšanas rezultātā ir acīmredzama ietekme uz pārējām cilvēktiesībām. Autore izsaka priekšlikumu tās aizsargāt ar kādu preventīvo pasākumu piedāvāšanu, lai tādi pārkāpumi neveidotos. 2019.gada Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes pārskata dati norāda, ka klimatu pārmaiņu dēļ neizbēgami tiks ietekmēta cilvēku veselība.¹⁶⁶ Arī Pasaules Veselības organizācija to tikai apstiprina, papildus norādot, ka klimata pārmaiņu rezultātā tiks ietekmēta vide, kas arī provizoriski paredz daudz lielāku mirstību. Jāuzsver, ka klimata pārmaiņas ietekmēs visus, bet visvairāk tieši tos cilvēkus, kas dzīvo attīstības valstīs.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Skat., ECT 22.05.2003. spriedums lietā Kyrtatos pret Grieķiju. (iesnieguma Nr. 41666/98), Tiesneša G. Zagrebelsky viedoklis.

¹⁶⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Jautājumi un atbildes. 4.lpp. Pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/Questions_Answers_LAV.pdf [aplūkots 05.05.2020.]

¹⁶⁶ Skat., P.R. Shukla, J. Skea, E. Calvo Buendia, V. Masson-Delmotte, H.- O. Pörtner, D. C. Roberts, P. Zhai, R. Slade, S. Connors, R. van Diemen, M. Ferrat, E. Haughey, S. Luz, S. Neogi, M. Pathak, J. Petzold, J. Portugal Pereira, P. Vyas, E. Huntley, K. Kissick, M. Belkacemi, J. Malley, (eds.). IPCC, 2019: Summary for Policymakers. In: Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems, p.16. Pieejams: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/4/2020/02/SPM_Updated-Jan20.pdf [aplūkots 10.04.2020.]

¹⁶⁷ World Health Organization. Climate change and health. Pieejams: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health> [aplūkots 10.04.2020.]

Ņemot vērā, ka līdz šim ar ECT spriedumu palīdzību tiek novērstas sekas, kuras, piemēram, radījis piesārņojums vai neveiksmīga ogļraktuvju apstrādes metodes izvēle, autore izvirzītais preventīvo pasākumu kopums attiektos uz tiem vides ietekmēšanas un pārmaiņas cēloņiem, kas, klimata pārmaiņu rezultātā ietekmētu cilvēkam garantēto cilvēktiesību baudīšanu. Sekojoši, rodas jautājums, vai ECT vispār varētu novērst šādu cilvēktiesību pārkāpumu. Lai šo jautājumu varētu izvērtēt, autore norāda, ka nepieciešams atsevišķi akcentēt ECT procesa gaitu. Tātad, ir jābūt kādam notikumam, ar ko ir vai tiks aizskarta vai jebkādā veidā ietekmēta vide, kurā cilvēks dzīvo vai šīs vides pasliktināšanās dēļ ir izveidojusies negatīva ietekme uz personu. Vai pēc šādas ķēdes analīzes varētu pieņemt, ka jebkurš indivīds varētu doties ar savu sūdzību uz ECT pret, pieņemsim, valsti, kurā tas dzīvo, norādot, ka klimata pārmaiņas vai vides degradācijas dēļ tiks ietekmētas viņam ar ECK 2. un 8.pantu aizsargātās cilvēktiesības? Arī tad, ja konkrētā persona būtu ievērojusi visas sūdzības iesniegšanas prasības?¹⁶⁸ Šobrīd nav pieejams tāds spriedums vai iesākta tāda lieta, lai uz tā pamata varētu veidot jebkādus secinājumus. Kaut arī tas ir tikai vispārīgs pieņēmums, tas tomēr liek autorei domāt, kā ECT rīkotos, saņemot tādu sūdzības pieteikumu, un kāds lēmums tiktu pieņemts attiecībā uz to.

Tomēr autore grimst pārdomās, par iespējamību vismaz Eiropas līmenī iekļaut tiesības uz tīru vidi atsevišķā protokolā vai iegūt iespējamu piekrišanu no valstīm, lai grozītu kādu no ECK, pievienojot vides aizsardzības aizsargāšanu kā neatņemamu daļu, lai katrs cilvēks spētu baudīt tam garantētās cilvēktiesības, ņemot vērā, ka ES dalībvalstis veica līdzīgu piekrišanu un parakstīja Orhūsas konvenciju, kurā tiek atzīts, ka “atbilstoša vides aizsardzība ir būtisks priekšnosacījums, lai nodrošinātu cilvēku labklājību un iespēju īstenot cilvēku pamattiesības, tostarp tiesības uz dzīvību”.¹⁶⁹

Kaut arī ir vēlme redzēt daudz straujākas pārmaiņas šajā jautājumā un daudz veiksmīgāku tiesību uz tīru vidi nodrošināšanu, ir jānovērtē jau paveiktais. Lai arī ECK nevienā no pantiem netiek sniegta norāde par vides aizsardzību, ECT to nodrošina, attiecīgi interpretējot 2. un 8. pantu. Tāpat ECT jau šobrīd sniedz neskaitāmas atziņas, kuri ievieš pārliecību, ka ar ECT spriedumu palīdzību tiek sniegts piemērs valstīm, kāda rīcība attiecīgajos gadījumos no tām ir sagaidāma. Tāpat ECT ietekmē ne tikai ar spriedumu skarto valstu rīcību, bet konkrētā sprieduma un atziņu pastāvēšana var ļaut citām valstīm gūt izpratni, kas spēj minimizēt

¹⁶⁸ European Court of Human Rights. Rule 47¹ Contents of individual application. Pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/Rule_47_ENG.pdf [aplūkots 05.05.2020.]

¹⁶⁹ Orhūsas konvencija, supra 76, 1.p.

cilvēktiesību pārkāpumus. Tādējādi tiek iedarbināta pārmaiņu kustība, kaut arī lēnām, bet mēs virzāmies nodrošināt cilvēkam iespēju dzīvot tā labklājību veicinošā vidē.

3.2. Iespējams paražas raksturs

Starptautiskā un reģionālā līmenī pastāvošā regulējuma, kā arī tiesu prakses analīzes rezultātā, rodas jautājums, vai iepriekš apskatītie aspekti norāda, ka pastāv iespēja iedibināt šo tiesību jautājumu kā paražu un vai pastāv iespēja, ka tā jau ir nostiprinājusies. GVP vēl nav ieguvis spēkā esoša līguma statusu, kas nozīmē, ka arī tiesībām uz tīru vidi nav spēkā esošas normas statuss. Taču izmantojot 2. nodaļas ietvaros gūtās atziņas, it īpaši akcentējot 2.1. apakšnodaļu, autore gūst pārliecību par iespējamo paražas tiesību normas pastāvēšanu, uz ko norāda apstākļi, ka attiecīgās tiesības tiek ietvertas valstu konstitūcijās un citos normatīvajos regulējumos.

Par šādas iespējas pastāvēšanu liek aizdomāties arī 2014. gada jūnijā Augstā Cilvēktiesību komisāra biroja sagatavotais ziņojums, kurā tiek izpētīts dažādu cilvēktiesību aizsargājošu dokumentu (gan kā juridiski saistošu, gan nesaistošu) esamība un valstu esošā nostāja un prakse. Tiek sniegta atziņa, ka “kopumā tie sniedz pārliecinošus pierādījumus par tendencēm, kas vērstas uz lielāku cilvēktiesību pienākumu pastāvēšanu, kas saistītas ar vidi, lielāku vienveidību un noteiktību. Šīs tendences vēl vairāk atbalsta valsts prakse, kas atspoguļota universālā periodiskā pārskata procesā un starptautiskos vides instrumentos.”¹⁷⁰

Lai pierādītu autores iespējamo teoriju, nepieciešams izprast, kā starptautiskajās tiesībās kādam noteikumam tiek piešķirtas paražas tiesību normas statuss. Jebkura valsts var norādīt, ka konkrēts noteikums ir paraža.¹⁷¹ Proti, paražas saturs nav noteikts, tas var attīstīties un mainīties, ņemot vērā jaunus apstākļus.¹⁷² Tāpat tiek pieņemts, ka valstu likumdošanas akti un to juridiskā prakse kopumā var tikt kvalificēta kā valsts prakse,¹⁷³ ko iespējams definēt kā vienu no paražas tiesību normas pamatelementiem. Šo argumentu iespējams nevar uzreiz vispārīgi pieņemt, ka ir nepieciešama tikai valsts prakse, kas norādīs uz paražas pastāvēšanu. Starptautiskās tiesības izvirza nosacījumus, ka to nodrošina pastāvošā prakse¹⁷⁴ un *opinio*

¹⁷⁰ Skat., Office of the UN High Commissioner. Mapping Human Rights Obligations Relating to the Enjoyment of a Safe, Clean, Healthy and Sustainable Environment, 2014. Pieejams: <https://ohchr.org/EN/Issues/Environment/SREnvironment/Pages/MappingReport.aspx> [aplūkots 05.04.2020.]

¹⁷¹ Broks E. Doctoral thesis: Protection of interests of the international community in the law of state responsibility. University of Latvia, 2014, p. 100.

¹⁷² Roberts A. E. Traditional and modern approaches to customary international law: a reconciliation. American Journal of international law, 95(4), 2001, p. 784.

¹⁷³ Klabbbers J. International Law. New York: Cambridge University Press, 2013, p.28.

¹⁷⁴ ANO ST 20.02.1969. spriedums lietā North Sea Continental Shelf (Germany v Denmark and the Netherlands), 77. punkts.

*juris*¹⁷⁵. Būtisks pastāvošās prakses elements ir tās turpināšana un atkārtošana, to nepārtraucot. Bet starptautiskajās tiesībās nav noteikumu par to, cik reizes vai cik ilgi šī prakse ir jāatkārto.¹⁷⁶

Darba ietvaros tiek sniegtas norādes par to, cik ilgā laika posmā veidojas dažādu valstu un starptautiskas organizāciju tiesību uz vidi atzīšana starptautiskā mērogā. No paražu tiesību normas izveidošanas procesa analīzes būtu pārsteidzīgi secināt, ka tiesībām uz tīru vidi piemīt tieši paražas statuss starptautisko tiesību jomā. Tomēr autore vēlas piedāvāt papildus analīzi, kas veicina paražu tiesību normas iedibināšanos.

Sekojoši, analizējot ANO Starptautiskās tiesas statūtus, tiek iegūta norāde, ka “starptautiskās paražas kalpo kā pierādījums vispārējai praksei, kas pieņemta kā tiesības”¹⁷⁷. Valstīm ir arī iespēja nepieļaut paražas tiesību normas iedibināšanu¹⁷⁸, tās var iebilst un tādējādi tā nebūs saistoša.¹⁷⁹ Lai arī šī darba ietvaros tiek iegūts tikai vispārīgs priekšstats par valstu praksi saistībā ar tiesībām uz tīru vidi, taču šāds aspekts noteikti prasītu papildus izpēti. Šī brīža iegūtā analīze liek autorei aizdomāties par tādas iespējas pastāvēšanu, jo tiesības uz tīru vidi tiek izmantotas valstu un starptautiskā līmenī. Darba ietvaros netiek iegūta norāde, ka kāda no valstīm sistemātiski iebilstu pret tiesību uz tīru vidi atzīšanu jebkādā mērā, bet vairums valstis mēģina norādīt par tieši šīs tiesības steidzamas atzīšanas akūtu nepieciešamību. Atzīšanas gadījumā, tiktu ierobežoti cilvēktiesību pārkāpumi un veicināta vides aizsardzība.

Literatūras analīzes rezultātā, autore vēlas akcentēt, ka: “Tomēr ir iespējams, ka, pateicoties jēdziena “tiesības uz tīru vidi” izmantošanu, tautu starpā ir parādījies jauns “*opinio juris*”, jo bieži tiek atkārtoti daži identiski principi.”¹⁸⁰ To ņemot vērā, dažādi juridiskie eksperti apgalvoja, lai arī tiesības uz tīru vidi laika gaitā bija tikai ieteikuma rakstura tiesība, ar GVP palīdzību, šīm tiesībām varētu piešķirt saistošu spēku.¹⁸¹

Šīs apakšnodaļas izvirzīto aspektu analīzes rezultātā, rodas jautājums, vai principu kodifikācija tomēr ir nepieciešama un kā tas palīdzētu nostiprināt tiesību uz tīru vidi statusu

¹⁷⁵ *Opinio juris* ir otrs elements, kas nepieciešams, lai izveidotu juridiski saistošu paražu tiesību normu. Tas apzīmē subjektīvu pienākumu, ka valsts vārdā tas ir saistošs attiecīgajam likumam. Starptautiskā tiesa atspoguļo šo standartu Starptautiskās Tiesas Statūtos, 38. panta 1. punkta b) apakšpunktā, atspoguļojot to, ka piemērojamā paraža ir “jāpieņem kā likums”. Jēdziena “*opinio juris*” skaidrojums. Pieejams: [https://www.law.cornell.edu/wex/opinio_juris_\(international_law\)](https://www.law.cornell.edu/wex/opinio_juris_(international_law)) [aplūkots 06.04.2020.]

¹⁷⁶ Skat., Kunz J. L. The nature of customary international law. *American Journal of International Law*, 47(4), 1953, p. 666.

¹⁷⁷ Starptautiskās tiesas statūti. Parakstīti Sanfrancisko 26.06.1945. [26.03.2020. red.] 38.p. 1.d. b).

¹⁷⁸ Tāpat arī strīda gadījumā, piemēram, par paražu tiesību normas pastāvēšanu, valstis varētu vērsties ANO Starptautiskajā tiesā, kura vērtētu attiecīgās paražas pastāvēšanu, kuru varētu pierādīt tā puse, kas paļaujas uz šādām paražām un ka tā ir izveidota tādā veidā, ka tā ir kļuvusi saistoša otrai pusei. Skat., ANO ST 20.11.1950. spriedums lietā *Asylum case (Columbia vs. Peru)*. p.14.

¹⁷⁹ Skat., Klabbbers J., supra 173, p.30.

¹⁸⁰ Kriki L. Towards a Global Pact for the Environment: Some Legal Reflections. *Yearbook of International Environmental Law*, 2019, p. 4.

¹⁸¹ Ibid. p. 5.

starptautiskā mērogā. Tomēr GVP pieņemšana pārsniegtu starptautisko paražu likumu neskaidrības, sniedzot tiesnešiem un lēmumu pieņēmējiem skaidrākus norādījumus par tā konstitucionālo principu pareizu piemērošanu strīdiem.¹⁸²

3.3. Noteiktā principa ieviešanas problemātika

Šobrīd primārā uzmanība būtu jāpievērš jautājumam, kāda būtu tiesību uz tīru vidi iespējamā atzīšana kā starptautisko cilvēktiesību normai, kā arī vai to varētu panākt GVP izveides rezultātā. Primārais arguments, lai neatzītu tiesības uz tīru vidi, norādītu uz to nesaistošo raksturu un ka vēsturiski tas tiek iekļauts tikai nesaistošos deklarācijas dokumentos.¹⁸³ Tomēr autore norāda uz šī argumenta neatbilstību tā iemesla dēļ, ka nesenākie zinātniskie pētījumi un juridisko ekspertu viedokļi, kas jau ir analizēti darba ietvaros, tikai apstiprina pastāvošo saikni starp vides pasliktināšanos un tās ietekmi uz dažādām cilvēktiesībām.

Pēc darba ietvaros veiktās analīzes, būtu pārsteidzīgi secināt un viennozīmīgi pieņemt, ka tiesībām uz tīru vidi tiktu piešķirts starptautiskas cilvēktiesību normas statuss kāda noteiktā laika periodā. Taču tiek atzīta nepieciešamība nodrošināt cilvēkam iespēju baudīt veselīgu un tīru vidi, lai tādējādi tiktu veicināta arī citu cilvēktiesību garantēšana. Lai arī nevar paredzēt tālāko notikumu attīstību, autore vairāk sliecas uz pozitīvas virzību mērķa sasniegšanā, jo pārliecība tiek gūta no pārmaiņām valstu nostājā par vides aizsardzību.

Autore uzskata, ka ANO ir nepieciešams pastiprināti vērst valstu līderu uzmanību un virzīt šo kustību saistībā ar tiesību uz tīru vidi atzīšanu. Tas palīdzētu uzsākt starptautiskas diskusijas, ar kuru palīdzību tiktu novērtēti iespējamie tiesību atzīšanas riski un ieguvumi, kas saistīti tieši ar ilgtspējīgas vides attīstības problēmām un piemērotu tiesisko regulējumu to risināšanai.¹⁸⁴ Kaut arī ar šāda fakta akcentēšana nenozīmē, ka netiek novērtēti ANO veiktie pasākumi, tomēr apjoms un temps, kādā notiek vides degradācija, prasa daudz steidzīgākus risinājumus. Lai arī no ANO puses tiek sniegti dažādi ziņojumi un vadlīnijas valstīm, kāda būtu vēlamā rīcība klimata pārmaiņu samazināšanai, lai tiktu ierobežoti cilvēktiesību pārkāpumi, tomēr autore uzskata, ka ir nepieciešams pārdomāt, kā situācija tiktu uzlabota, ja tiesībām uz tīru vidi tiktu piešķirts juridiski saistošs raksturs.

Ja ANO piešķirtu tiesībām uz tīru vidi juridiski saistošu raksturu, neatkarīgi, vai tas tiktu sasniegts ar GVP palīdzību vai tiktu piedāvāts cits veids, tas kalpotu par katalizatoru tām 37 valstīm, kuras šīs tiesības vēl juridiski neatzīst, un arī ietekmētu citu valstu darbību šo tiesību

¹⁸² McGarry B., supra 40, p. 17.

¹⁸³ Soveroski M., supra 12, p. 267.

¹⁸⁴ Skat., Voigt C., supra 30, p. 23.

īstenošanā.¹⁸⁵ Šāda ANO rīcība veidotu pārmaiņas, kas kultivētu labvēlīgākus vides apstākļus un garantētu, ka samazināsies cilvēktiesību pārkāpumi, kurus veicina dažādi ar vides pārmaiņām saistītie riski.

Savukārt, tiesību uz tīru vidi atzīšanu, kas tiktu veikta GVP pieņemšanas veidā, liktu daudziem ekspertiem uzdot sekojošu jautājumu: “Vai tas radītu pievienoto vērtību vai faktiski radītu juridiskas neskaidrības un negatīvi ietekmētu esošos tiesiskos režīmus?”¹⁸⁶ Kaut arī var piekrist, ka tiesību uz tīru vidi saturs ir pietiekami plašs un nekonkrēts, tomēr tas uzreiz nerada saikni ar iespējamo negatīvo ietekmi, piemēram, saistībā ar citiem cilvēktiesību dokumentiem, kā piemēru minot, ECK. Lai arī nav iespējams viennozīmīgi paredzēt, kā tiktu ietekmēta jau pastāvošās cilvēktiesību aizsargājošās normas, autore pētījuma rezultātā nesaskata būtiskus šķēršļus, lai GVP pieņemšana veidotu nelabvēlīgu ietekmi uz šīm normām. Darba ietvaros apskatītās vērtētās atziņas, vairāk norādītu uz pozitīvu pienesumu gan cilvēktiesībām, gan vides tiesībām. Kopumā izdodas secināt, ka GVP ietverto tiesības uz tīru vidi globālā atzīšana¹⁸⁷ pavisam noteikti sniegtu juridisku vērtību starptautiskajās tiesībās.¹⁸⁸ Vides un cilvēktiesību aizsargāšana ir būtiska, tāpēc jāpiekrīt Lielbritānijas Augstākās tiesas tiesneša atziņai, ka “mums ir jāpieliek visas pūles, lai visā pasaulē panāktu salīdzināmu tiesisko režīmu.”¹⁸⁹

¹⁸⁵ Human Rights Council, supra 3, p. 16.

¹⁸⁶ Biniar S., supra 17, p. 11.

¹⁸⁷ Weston B. H., & Bollier D., supra 134, p. 116.

¹⁸⁸ International Chamber of commerce, supra 33, p.3.

¹⁸⁹ Carnwath R. Justice of Supreme Court of United Kingdom. Human rights and environment. Dublin, 2019, p. 14.

KOPSAVILKUMS

1. Vispārējā Cilvēktiesību deklarācija un citi cilvēktiesību pamatteksti neietver indivīdam piešķirtas tiesības baudīt dzīvi tīrā un veselīgā vidē. Tas nenozīmē, ka šādas tiesības nevarētu iekļaut un atzīt, ar kāda cita starptautiska līguma palīdzību, kā, piemēram, GVP, kas garantētu šo cilvēktiesību aizsardzību un paredzētu to ievērošanu, kā arī apveltītu šīs tiesības ar juridiski saistošu raksturu. Lai arī jauna starptautiska līguma pieņemšana būtu pašsaprotama, autore piedāvā, pirmkārt, Eiropas līmenī izdarīt grozījumus vai papildināt ECK, tādējādi, ka ECT varētu aizsargāt personu cilvēktiesības, nodrošinot tiesības uz tīru vidi. Otrkārt, starptautiskā līmenī, atsaucoties uz darbā analizēto piemēru par Peru, varētu nodibināt specializētu tiesu, kura vērtētu tiesību uz tīru vidi pārkāpumus.
2. Savā būtībā tiesības uz tīru vidi kā jēdzienu varētu aprakstīt kā visnotaļ nekonkrētu. Autore norāda, ka pastāv nepieciešamība piešķirt tam kādu ietvaru, lai tā elastīgums nebedētu valstis no tā izmantošanas. Jēdziens tvēruma konkretizējumu spētu iegūt ar tiesas palīdzību, kas spētu pielāgot tiesību normā ietverto saturu attiecīgajai situācijai.
3. Darba autore piedāvā arī praktiskāku risinājumu, lai novērstu dažādas ar jēdziena saturu neizpratni saistītās problēmas, kas būtu - vispārpieejamas platformas izveide. Tajā tiktu piedāvāts jēdziena pilnīgāks saturs, starptautisko, Eiropas un citu valstu tiesu prakse, dažādu un atsevišķu valstu prakse, kas ir saistīta ar normatīvo aktu radīšanu un piemērošanu. Uz tādas platformas nepieciešamību norāda arī darba ietvaros izpētītā situācijas, kā piemēru vēlreiz akcentējot, Kenijas, Pakistānas un vēl dažu citu valstu tiesas, kuras vērtēja Indijas Augstākās tiesas lēmumu par tiesībām uz veselīgu vidi. Tas, savukārt, norāda uz atsevišķu valstu vēlmi pilnveidot savu izpratni attiecīgā jēdziena izmantošanā un pielietošanā. Kā arī tas palīdzētu pētīt tiesību aspekta izmantošanu saistībā ne tikai ar pastāvošajām, bet arī ar turpmākajām klimata pārmaiņām, kuru ietekmē tiktu nodarīts kaitējums videi, tādējādi aizskarot cilvēkam garantēto cilvēktiesību baudīšanu.
4. Tiesību uz tīru vidi saturs atspoguļo esošu saistību ar pārējām cilvēktiesībām, kā, piemēram, tiesībām uz dzīvību un uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību. Tas tiek pamatots ar esošo ECT judikatūru, kura atklāj, ka ar ECK 2. un 8.pantu var aizsargāt cilvēka tiesības uz tīru vidi, kā arī tajā tiek apstiprināta šādas saistības pastāvēšana. No judikatūras secinot, ka, ja cilvēkam netiek nodrošināta droša un veselīga vide, tiek traucēta indivīdam piekrītošo cilvēktiesību baudīšana.
5. Autore norāda, ka GVP 1. panta norādītās tiesības uz tīru vidi tiek piedāvātas šaurākā izpratnē nekā darba ietvaros skatītajās ECT lietās. ECT ar saviem spriedumiem norāda, ka

cilvēktiesību pārkāpums nodarīts attiecīgā vides izmaiņu rezultātā, kaut arī tas tiek interpretēts no ECK puses, kas vairāk koncentrējās norādīt pastāvošo cilvēktiesību aizskārumu. Tomēr ECT skaidro, kādai būtu jābūt videi, lai cilvēktiesību pārkāpums neveidotos.

6. Tāpat ņemot vērā jau pastāvošos normatīvos regulējumus un ieteikuma rakstura deklarācijas, ir būtiski novērtēt, kā veiksmīgāk integrēt konceptu valstiskā līmenī, kā arī sniegt zināmas vadlīnijas valstīm, kā vienkāršāk interpretēt šo jēdzienu, lai neveidotos sadursme ar jau eksistējošām normām, kā piemēram, ar ECK 2. un 8.pantu, ko vides tiesību jautājumus aizsardzībai šobrīd izmanto ECT.
7. Lai garantētu pilnvērtīgu cilvēktiesību baudīšanu katram indivīdam, ir nepieciešams piešķirt juridiski saistošu raksturu tiesībām uz tīru vidi. GVP kā starptautiska līguma noslēgšana varētu būt viens no šī mērķa sasniegšanas veidiem, taču ir jānorāda, kāda būtu tā piemērošanas efektivitāte, proti, kādā veidā varētu pārliecināties par to, ka valstis un citi iesaistītie subjekti pilda tiem ar šo starptautisko līgumu uzlikto pienākumu un kādas būtu šo pienākumu nepilnīgas vai totālas nepildīšanas sekas, kā arī citi kontroles mehānismi, kas būtu, piemēram, specializētas tiesas izveide, kas tieši kontrolētu iespējamus pārkāpuma gadījumus.
8. Runājot par tiesību uz tīru vidi iespējamo atzīšanu kā paražu tiesību normu, rodas jautājums, vai, ņemot vērā iepriekš analizēto, varētu pieņemt, ka tā ir nostiprinājusies. Informācijas izpētes rezultātā nav iespējams viennozīmīgi teikt, ka paraža ir nostiprinājusies un ka nav nepieciešams veikt nekādus tās iedibināšanās veicinošus pasākumus. Kaut arī darba ietvaros izpētītā valstu pastāvošā prakse liecina par pozitīvām pārmaiņām laika gaitā, nebūtu korekti pārliecināties, ka šo iemeslu kopums novestu pie paražas nodibināšanas.
9. Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes ziņojumos tiek izdarīts pieņēmums, ka vides aizsardzību visefektīvāk varētu veicināt tieši ar valstu savstarpējo iesaistīšanos dažādu juridiski saistošu regulējumu izstrādē un pielietošanā. Kaut arī neizdodas atrast tiešu saikni starptautiskā cilvēktiesību līguma izstrādē, kas atzīst tiesības uz tīru vidi, un tūlītējiem ieguvumiem vides aizsardzībā, tomēr no darba ietvaros pētītajām ekspertu atziņām var gūt pārlicību, ka tiesību uz tīru vidi atzīšana tādā starptautiskā līgumā kā GVP, pozitīvi ietekmētu vidi, rezultātā tiktu nodrošinātas indivīda iespējas baudīt dzīvi tīrā un veselīgā vidē un veicināta vides aizsardzība ilgtermiņā.

LITERATŪRAS SARAKSTS

Grāmatas:

1. Autoru kolektīvs, prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 864.lpp.
2. Klabbers J. International Law. New York: Cambridge University Press, 2013, pp. 350.
3. Leib L. H. Human rights and the environment: philosophical, theoretical and legal perspectives (Vol. 3). Martinus Nijhoff Publishers, b.v., 2018, pp. 182.
4. Sanden J. Introduction to international environmental law: challenges and approaches of tackling global problems. Tallinn, 2003, pp. 165.
5. Team of authors, General editor: Faure M., Human Rights and the Environment. Legality, Indivisibility, Dignity and Geography. Cheltenham, Northampton, 2019, pp. 616.

Zinātniskie raksti un publikācijas:

6. Aguila Y., & Viñuales J. E. A Global Pact for the Environment - Legal Foundations. University of Cambridge, 2019, pp. 281.
7. Aguila Y., & Viñuales J. E. A Global Pact for the Environment: Conceptual foundations. Review of European, Comparative & International Environmental Law, 28(1), b.v., 2019, pp. 3 - 12.
8. Ahuja N., Bruch C., Kreilhuber A., Mrema E. M., Pendergrass J., Advancing human rights through environmental rule or law. Book: Human Rights and the Environment. Legality, Indivisibility, Dignity and Geography. Cheltenham, Northampton, 2019, pp. 13 - 33.
9. Amirante D. The Global Pact for the environment: a general instrument to face climate change. Jindal Global Law Review, 10(1). 2019, pp. 61-72.
10. Biniat S. 10 Questions to Ask About the Proposed “Global Pact for the Environment”, 2017, pp. 1 – 11.
11. Biniat S. The UNGA Resolution on a ‘Global Pact for the Environment’: A chance to put the horse before the cart. Review of European, Comparative & International Environmental Law, 28(1), 2019, pp. 33-39.
12. Boyd D. R. The constitutional right to a healthy environment. Environment: Science and Policy for Sustainable Development, 54(4), 2012, pp. 3 - 15.

13. Broks E. Doctoral thesis: Protection of interests of the international community in the law of state responsibility. University of Latvia, 2014, pp. 222.
14. Carnwath R. Justice of Supreme Court of United Kingdom. Human rights and environment. Dublin, 2019, pp. 15.
15. Daly E., May J. R., Environmental dignity rights. Book: Human Rights and the Environment. Legality, Indivisibility, Dignity and Geography. Cheltenham, Northampton, 2019, pp. 325 - 334.
16. de Lassus St-Geniès G. The Outcome of the Negotiations on the Global Pact for the Environment: A Commentary. Sustainability, 12(3), 877. 2020, pp. 1 – 12.
17. Ebeku K. S. Constitutional right to a healthy environment and human rights approaches to environmental protection in Nigeria: Gbemre v. Shell revisited. Review of European Community & International Environmental Law, 16(3). 2007, pp. 312 - 320.
18. French D., Kotzé L. J. 'Towards a Global Pact for the Environment': International environmental law's factual, technical and (unmentionable) normative gaps. 2019, pp.1 – 8.
19. Fuyane, B., & Madai, F. The Hungary-Slovakia Danube River dispute: implications for sustainable development and equitable utilization of natural resources in international law. International Journal of Global Environmental Issues, 1(3-4), b.v., 2001, pp. 329 - 344.
20. Gellers J. Greening constitutions with environmental rights: testing the isomorphism thesis. Review of policy research, 29(4), 2012, pp. 523-543.
21. Giorgetta S. The Right to a Healthy Environment, Human Rights and Sustainable Development. International Environmental Agreements, 2(2), 2002, pp. 171-192.
22. Knox John H. "The Global Pact for the Environment: At the crossroads of human rights and the environment." Review of European, Comparative & International Environmental Law 28.1, b.v., 2019, pp. 40 – 47.
23. Kotzé L. J., French D. A critique of the Global Pact for the environment: a stillborn initiative or the foundation for Lex Anthropocenae? International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics, 18(6), 2018, pp. 811 - 838.
24. Kriki L. Towards a Global Pact for the Environment: Some Legal Reflections. Yearbook of International Environmental Law, 2019, pp. 1 – 22.
25. Kunz J. L. The nature of customary international law. American Journal of International Law, 47(4), 1953, pp. 662 - 669.

26. Le Club des jurists. White Paper. "Toward a global pact for the environment". Paris, 2017, p. 68.
27. Leijten I. Human rights v. Insufficient climate action: The Urgenda case. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 37(2), 2019, pp. 112-118.
28. Lewis B. Environmental rights or a right to the environment: Exploring the nexus between human rights and environmental protection. *Macquarie J. Int'l & Comp. Envtl. L.*, 8, 2012, pp. 36 – 47.
29. Mayer B. Environmental assessments in the context of climate change: The role of the UN Economic Commission for Europe. *RECIEL*. 2019, pp. 82–93.
30. Masson-Delmotte V., Zhai P., Pörtner H.-O., Roberts D., Skea J., Shukla P.R., Pirani A., Moufouma-Okia W., Péan C., Pidcock R., Connors S., Matthews J.B.R., Chen Y., Zhou X., Gomis M.I., Lonnoy E., Maycock T., Tignor M., and Waterfield T. IPCC, Summary for Policymakers. Geneva, Switzerland, 2018, pp. 32. Pieejams: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/05/SR15_SPM_version_report_HR.pdf [aplūkots 13.03.2020.]
31. McGarry B. The Global Pact for the Environment: Freshwater and Economic Law Synergies. *Journal of International Economic Law*, 21(4), 2018, pp. 1 – 23.
32. Meiere S., Čepāne I. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam. Grām: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 727. lpp.
33. P.R. Shukla, J. Skea, E. Calvo Buendia, V. Masson-Delmotte, H.- O. Pörtner, D. C. Roberts, P. Zhai, R. Slade, S. Connors, R. van Diemen, M. Ferrat, E. Haughey, S. Luz, S. Neogi, M. Pathak, J. Petzold, J. Portugal Pereira, P. Vyas, E. Huntley, K. Kissick, M. Belkacemi, J. Malley, (eds.). IPCC, 2019: Summary for Policymakers. In: *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. Pieejams: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/4/2020/02/SPM_Update-Jan20.pdf [aplūkots 10.04.2020.]
34. Pedersen O. W. Ties that Bind: The Environment, the European Convention on Human Rights and the Rule of Law, *The. Eur. Pub. L.*, 16, 571. 2010, p. 37.
35. Roberts A. E. Traditional and modern approaches to customary international law: a reconciliation. *American Journal of international law*, 95(4), 2001, pp. 757 - 791.

36. Scotford E., Minas S. Probing the hidden depths of climate law: Analysing national climate change legislation. *RECIEL*. 2018, pp. 1–15.
37. Symonides J. The Human Right to a Clean, Balanced and Protected Environment. *International Journal of Legal Information*, 20(1), 1992, pp. 24–40.
38. Sohn L. B. Stockholm declaration on the human environment, the. *Harv. Int'l. LJ*, 14, 1973, pp. 423 – 515.
39. Soveroski M. Environment Rights versus Environmental Wrongs: Forum over Substance? *Review of European Community & International Environmental Law*, 16(3), 2007, pp. 261 - 273.
40. Thürer D. Soft law. In: *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. 2009, pp. 12.
41. Voigt C. How a ‘Global Pact for the Environment’ could add value to international environmental law. *RECIEL*. 2019; pp. 13 – 24.
42. Weston B. H., & Bollier, D. Toward a recalibrated human right to a clean and healthy environment: making the conceptual transition. *Journal of Human Rights and the Environment*, 4(2). 2013, pp. 116 - 142.

Eiropas Savienības un starptautiskie normatīvie akti:

43. ANO statūti Parakstīti Sanfrancisko 26.06.1945. [26.03.2020. red.]
44. Starptautiskās tiesas statūti. Parakstīti Sanfrancisko 26.06.1945. [26.03.2020. red.]
45. Vispārējā Cilvēktiesību deklarācija. Pieņemta Parīzē 10.12.1948. [25.03.2020. red.]
46. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [25.03.2020. red.]
47. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Pieņemts Ņujorkā 16.12.1966. [28.03.2020. red.]
48. Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Pieņemts Ņujorkā 16.12.1966. [28.03.2020. red.]
49. ANO Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām. Pieņemta Ņujorkā 09.05.1992. [12.03.2020. red.]

50. 1998. gada Orhūsas konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem: starptautiska konvencija. Latvijas Vēstnesis. 2002. 26.aprīlis, Nr.64 (2639).
51. Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [12.03.2020. red.]
52. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/35/CE par atbildību vides jomā attiecībā uz videi nodarītā kaitējuma novēršanu un atlīdzināšanu. Pieņemta 21.04.2004. [02.04.2020. red.]
53. Eiropas Sociālā harta. Pieņemta Strasbūrā 18.10.1961. [12.03.2020. red.]
54. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Pieņemta 02.10.2000. [12.03.2020. red.]

Tiesu prakse:

55. ANO ST 20.11.1950. spriedums lietā Asylum (Columbia vs. Peru).
56. ANO ST 20.02.1969. spriedums lietā North Sea Continental Shelf (Germany v Denmark and the Netherlands).
57. ANO ST 25.09.1997. spriedums lietā Gabčíkovo-Nagymaros project (Hungary v Slovakia).
58. ANO ST 08.07.1996. spriedums lietā Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapon.
59. ECT 30.11.2004. spriedums lietā Öneriyildiz pret Turciju. (iesnieguma Nr. 48939/99).
60. ECT 10.11.2004. spriedums lietā Taşkın un citi pret Turciju. (iesnieguma Nr. 46117/97).
61. ECT 08.07.2003. spriedums lietā Hatton un citi pret Apvienoto Karalisti. (iesnieguma Nr. 36022/97).
62. ECT 19.02.1998. spriedums lietā Guerra un citi pret Itāliju. (iesnieguma Nr. 14967/89).
63. ECT 09.09.1994. spriedums lietā López Ostra un citi pret Spāniju. (iesnieguma Nr. 16798/90).
64. ECT 09.09.1994. spriedums lietā Lopes De Sousa Fernandes pret Portugāli. (iesnieguma Nr. 56080/13).
65. ECT 22.05.2003. spriedums lietā Kyrtatos pret Grieķiju. (iesnieguma Nr. 41666/98).
66. EST 28.02.2012. spriedums lietā C-41/11 Inter-Environnement Wallonie ASBL, Terre wallonne ASBL v Région wallonne.
67. Satversmes tiesas 24.02.2011. spriedums lietā Nr.2010-48-03. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/226455-par-rucavas-novada-domes-2009-gada-3-novembra>

[saistoso-noteikumu-nr-27-par-rucavas-novada-teritorijas-planojumiem-dala-par-veja](#)

[aplūkots 05.05.2020.]

68. Satversmes tiesas 03.05.2011. spriedums lietā Nr.2010-54-03. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/229637-par-grobinas-novada-domes-2009-gada-29-septembra-saistoso-noteikumu-nr-4-par-grobinas-novada-ietilpstoso-bijuso-pasvaldibu> [aplūkots 05.05.2020.]
69. Satversmes tiesas 06.07.2009. spriedums lietā Nr. 2008-38-03. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/194570-par-jurmalas-pilsetas-domes-2004-gada-28-aprila-saistoso-noteikumu-nr-8-grozījumi-jurmalas-pilsetas-attistibas-plana-generalplana> [aplūkots 05.05.2020.]
70. Satversmes tiesas 17.01.2008. spriedums lietā Nr.2007-11-03. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/169625-par-rigas-teritorijas-planojuma-dalas-2006-2018-gadam-kas-attiecas-uz-rigas-brivostas-teritoriju-atbilstibu-latvijas-republikas> [aplūkots 05.05.2020.]
71. Satversmes tiesas 24.09.2008. spriedums lietā Nr. 2008-03-03, 17.2.p. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/181737-par-rigas-domes-2006-gada-19-decembra-saistoso-noteikumu-nr-67-teritorijas-maskavas-iela-264-kadastra-nr-01000780413-un-maskavas> [aplūkots 05.05.2020.]

Starptautisko organizāciju dokumenti:

72. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment in ‘Report of the United Nations Conference on the Human Environment’ UN Doc A/CONF.48/14/ Rev.1, Stockholm, 1972, p.78. Pieejams: <http://www.imo.org/en/KnowledgeCentre/ReferencesAndArchives/HistoryofMARPOL/Documents/A%20CONF.48%2014%20Rev.1.pdf> [aplūkots 09.03.2020.]
73. Human Rights Committee: General comment No. 36 on article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the right to life, 2018, p. 24.
74. Human Rights Council. Summary report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment. 2020, p. 21. Pieejams: https://ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Environment/SREnvironment/A_HRC_43_54.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 [aplūkots 05.03.2020.]

75. Knox H. J. Human rights obligations to protect the environment. Human Rights Council, 2014. Pieejams: https://.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Environment/Knox_presentation_HRCouncil.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 [aplūkots 05.03.2020.]
76. Knox H. J. Report of the Independent Expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment. 2013, p.22. Pieejams: <https://digitallibrary.un.org/record/766887#record-files-collapse-header> [aplūkots 05.04.2020.]
77. Office of the UN High Commissioner. Mapping Human Rights Obligations Relating to the Enjoyment of a Safe, Clean, Healthy and Sustainable Environment, 2014. Pieejams: <https://ohchr.org/EN/Issues/Environment/SREnvironment/Pages/MappingReport.aspx> [aplūkots 05.04.2020.]
78. UN General Assembly. “Report of the United Nations Conference on the Human Environment” UN Doc A/CONF.151/26 (Vol. I), Rio de Janeiro, 1992. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf [aplūkots 10.04.2020.]
79. UN General Assembly. Recognition of the Right to a Healthy Environment in Constitutions, Legislation and Treaties: Africa Region. Pieejams: https://ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Environment/AfricanRegional_AnnexIV.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 [aplūkots 05.03.2020.]
80. UN General Assembly. Recognition of the Right to a Healthy Environment in Constitutions, Legislation and Treaties: Asia-Pacific Region. Pieejams: https://www.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Environment/Asia-PacificRegional_AnnexV.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 [aplūkots 05.03.2020.]
81. UN General Assembly. Recognition of the Right to a Healthy Environment in Constitutions, Legislation and Treaties: Eastern European Region. Pieejams: https://www.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Environment/EasternEuropeRegional_AnnexVI.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 [aplūkots 05.03.2020.]
82. UN General Assembly. Recognition of the Right to a Healthy Environment in Constitutions, Legislation and Treaties: Latin America and Caribbean Region. Pieejams:

https://www.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Environment/LACRegional_AnnexVII.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 [aplūkots 05.03.2020.]

83. UN General Assembly. Recognition of the Right to a Healthy Environment in Constitutions, Legislation and Treaties: Western Europe Region and others. Pieejams: <https://ohchr.org/en/issues/environment/srenvironment/pages/annualreports.aspx> [aplūkots 15.04.2020.]
84. UN General Assembly. Right to a healthy environment: good practices. Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment, 2019. Pieejams: <https://undocs.org/en/A/HRC/43/53> [aplūkots 14.04.2020.]
85. United Nations Human rights. Special Rapporteur on human rights and the environment. Pieejams: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Environment/SREnvironment/Pages/SREnvironmentIndex.aspx> [aplūkots 05.03.2020.]

Citi avoti:

86. “Debatēja 19 gadus” – Saeima nolemj ieviest depozīta sistēmu 2022.gadā. Pieejams: <https://www.delfi.lv/news/national/politics/debateja-19-gadus-saeima-nolemj-ieviest-depozita-sistemu-2022-gada.d?id=51577663> [aplūkots 15.04.2020.]
87. Āfrikas Cilvēktiesību un tautu tiesību harta. <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49> [aplūkots 13.04.2020.]
88. Amazon fires: What’s the latest in Brazil? Pieejams: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-49971563> [aplūkots 19.03.2020.]
89. As Amazon burns, Brazil's Bolsonaro tells rest of world not to interfere. Pieejams: <https://www.reuters.com/article/us-brazil-politics/as-amazon-burns-brazils-bolsonaro-tells-rest-of-world-not-to-interfere-idUSKCN1VC1AT> [aplūkots 19.03.2020.]
90. Brazīlijas konstitūcija. Pieejams: <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2013/09/Brazil-constitution-English.pdf> [aplūkots 05.04.2020.]
91. Britain urged to lead by example for successful U.N. climate summit. Pieejams: <https://www.reuters.com/article/us-climate-change-britain/britain-urged-to-lead-by-example-for-successful-un-climate-summit-idUSKBN20017I> [aplūkots 15.03.2020.]
92. Climate change: Emissions gap report shows countries are not cutting emissions quickly enough. Pieejams: <https://www.bbc.co.uk/newsround/50556433> [aplūkots 03.05.2020.]

93. Countries doing the most (and least) to protect the environment. Pieejams: <https://eu.usatoday.com/story/money/2019/07/14/climate-change-countries-doing-most-least-to-protect-environment/39534413/> [aplūkots 13.04.2020.]
94. Defining a true 'pre-industrial' climate period. Pieejams: <https://bbc.com/news/science-environment-38745937> [aplūkots 13.03.2020.]
95. Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Jautājumi un atbildes. 13.lpp. Pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/Questions_Answers_LAV.pdf [aplūkots 05.05.2020.]
96. European Court of Human Rights. Factsheet: Environment and the European Convention on Human Rights. Pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Environment_ENG.pdf [apskatīts 25.03.2020.]
97. European Court of Human Rights. Rule 47¹ - Contents of individual application. Pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/Rule_47_ENG.pdf [aplūkots 05.05.2020.]
98. Experts Group on Environmental Law of the World Commission on Environment and Development, 'Environmental Protection and Sustainable Development: Legal Principles and Recommendations', London, Dordrecht, Boston, 1987, . Pieejams:
99. Global pact for environment. Pieejams: <https://globalpactenvironment.org/en/the-pact/objectives/> [aplūkots 05.03.2020.]
100. Global pact for the Environment – content. Pieejams: <https://globalpactenvironment.org/en/the-pact/content/> [aplūkots 05.03.2020.]
101. Global pact for the Environment. 100 Jurists Call for action for the adoption of a Global Pact for the Environment. Pieejams: <https://globalpactenvironment.org/uploads/Appel-EN.pdf> [aplūkots 05.03.2020.]
102. International Chamber of commerce. ICC Primer on the UN Global Pact for Environment. Pieejams: <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2018/10/icc-primer-on-the-global-pact-for-the-environment.pdf> [aplūkots 06.03.2020.]
103. Young M. Global Pact for the Environment: Defragging international law? Pieejams: <https://www.ejiltalk.org/global-pact-for-the-environment-defragging-international-law/> [aplūkots 30.03.2020.]
104. Jēdziena “opinio juris” skaidrojums. Pieejams: [https://www.law.cornell.edu/wex/opinio_juris_\(international_law\)](https://www.law.cornell.edu/wex/opinio_juris_(international_law)) [aplūkots 06.04.2020.]

105. New environmental pact could face September vote, U.N. official says. Pieejams: <https://www.reuters.com/article/us-un-climatechange-treaty-interview/new-environmental-pact-could-face-september-vote-un-official-says-idUSKCN1RP01F> [aplūkots 12.03.2020.]
106. Portugāles konstitūcija. Pieejams: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/pt/pt045en.pdf> [aplūkots 05.04.2020.]
107. Preliminary draft of the group of experts. Draft global pact for the environment. Pieejams: <https://globalpactenvironment.org/uploads/EN.pdf> [aplūkots 05.03.2020.]
108. Report Summary. Increasing effectiveness of international environmental law. Pieejams: https://globalpactenvironment.org/uploads/4.-Report-summary_9-pages.pdf [aplūkots 06.03.2020.]
109. Schaub-Torre M. Is the Global Pact for the Environment the potential level for climate justice? Pieejams: <https://iddri.org/en/publications-and-events/blog-post/global-pact-environment-potential-lever-climate-justice> [aplūkots 06.03.2020.]
110. Should cyanide still be used in modern-day mining? Pieejams: <https://www.mining-technology.com/features/featureshould-cyanide-still-be-used-in-modern-day-mining-4809245/> [aplūkots 15.03.2020.]
111. Sobotta C., Kokott J. The Global Pact for the Environment – What Would the Right and the Duty to Environmental Protection Change for EU law? Pieejams: <https://www.ejiltalk.org/the-global-pact-for-the-environment-what-would-the-right-and-the-duty-to-environmental-protection-change-for-eu-law/> [aplūkots 05.03.2020.]
112. The International Union for Conservation of Nature. Global Pact for the Environment – June 2017. Pieejams: <https://www.iucn.org/commissions/world-commission-environmental-law/events-wcel/past-events/global-pact-environment-june-2017> [aplūkots 06.03.2020.]
113. The International Union for Conservation of Nature. Global Pact for the Environment. Pieejams: <https://www.iucn.org/commissions/world-commission-environmental-law/wcel-resources/global-pact-environment> [aplūkots 06.03.2020.]
114. U.N. warns of millions of premature deaths by 2050 due to environmental damage. Pieejams: <https://www.reuters.com/article/us-global-environment-pollution/un-warns-of-millions-of-premature-deaths-by-2050-due-to-environmental-damage-idUSKCN1QU2WD> [aplūkots 05.05.2020.]

115. UN Human rights Office of the High Commissioner. Environmental hazards kill 8 million a year: UN expert urges global recognition of the human right to a healthy environment.
Pieejams: <https://ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23782&LangID=E> [aplūkots 15.04.2020.]
116. United Nations Foundation. The United nations by the numbers. <https://unfoundation.org/blog/post/the-united-nations-by-the-numbers/> [aplūkots 05.05.2020.]
117. Vārda “ekoloģiski (*ecologically*)” skaidrojums. Pieejams: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/ecologically> [aplūkots 20.03.2020.]
118. Vārda “vide” (environment) skaidrojums. Pieejams: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/environment> [aplūkots 05.04.2020.]
119. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. Darbības stratēģija 2020 – 2022.gadam Pieejams: <http://www.varam.gov.lv/lat/pol/doc/?doc=12375> [aplūkots 13.04.2020.]
120. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. Orhūsas konvencija. Pieejams: http://www.varam.gov.lv/lat/lidzd/orhusas_konvencija/ [aplūkots 15.03.2020.]
121. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. Vides politikas pamatnostādnes 2014-2020. Pieejams: <http://www.varam.gov.lv/lat/pol/ppd/vide/?doc=17913> [aplūkots 14.04.2020.]
122. World Health Organization. Climate change and health. Pieejams: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health> [aplūkots 10.04.2020.]

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs „Globālā vides pakta 1.pants – tiesības uz tīru vidi kā starptautiska cilvēktiesību norma” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ (Samanta Čerikova)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai Vadītājs: doc. Edmunds Broks
_____.____.2019.

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Starptautisko un Eiropas tiesību zināņu katedrā 18.05.2019.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē
_____.____.2019. prot. Nr. _____.

Komisijas sekretārs/-e: _____